

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIÁLNÍ PRÁCE

Bc. Magdalena MATULOVÁ

**NÁZORY KLIENTEK AZYLOVÝCH DOMŮ PRO
MATKY S DĚTMI NA VÝCHOVU DĚTÍ**

Obor:	Sociální práce
Forma studia:	Prezenční
Akademický rok:	2009/2010
Vedoucí diplomové práce:	PhDr. Olga Havránková
Oponent diplomové práce:	PhDr. Daniela Vodáčková
Datum obhájení:	
Výsledek obhajoby:	

PROHLAŠUJI,

že tuto předloženou diplomovou práci jsem vypracovala zcela samostatně a cituji v ní veškeré prameny, které jsem použila.

V Praze dne 17. 11. 2009

Podpis:

Chtěla bych poděkovat PhDr. Olze Havránkové za odborné vedení mojí diplomové práce. Také bych ráda poděkovala pracovníkům azylových domů za to, že mi umožnili provést výzkum v jejich zařízení a především děkuji matkám, které se mnou byly ochotny upřímně hovořit o svých životních zkušenostech a názorech.

OBSAH

ÚVOD.....	7
TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1 FAKTORY PŮSOBÍCÍ NA VÝVOJ OSOBNOSTI ČLOVĚKA.....	10
1.1 VNITŘNÍ FAKTORY	10
1.1.1 Dědičnost jako faktor působící na vývoj osobnosti člověka	10
1.2 VNĚJŠÍ FAKTORY.....	11
1.2.1 Socializační činitele	12
1.2.1.1 Obecné sociokulturní vlivy	12
1.2.1.2 Větší sociální skupina či vrstva	12
1.2.1.3 Malá sociální skupina	12
2 RODINA	14
2.1 TYPOLOGIE RODINY A JEJÍ PORUCHY VE VZTAHU K DÍTĚTI.....	14
2.1.1 Funkční rodina.....	15
2.1.2 Problémová rodina	15
2.1.3 Dysfunkční rodina.....	16
2.1.4 Afunkční rodina.....	16
2.2 RODINA OSAMĚLÉ MATKY S DÍTĚTEM	17
2.2.1 Přijetí role svobodné matky	18
2.2.2 Problémy plynoucí ze svobodného mateřství.....	19
3 VÝCHOVA.....	20
3.1 ČÍM JE DETERMINOVÁN ZPŮSOB VÝCHOVY	21
3.1.1 Osobnostní vlastnosti a zkušenosti vychovávajících.....	21
3.1.1.1 Osobnostní vlastnosti	21
3.1.1.2 Zkušenosti	22
3.1.2 Vlastnosti a zkušenosti vychovávaných dětí, jejich chování a působení na dospělé, kteří se snaží je vychovávat	22
3.1.3 Společenskohistorické podmínky od ekonomických a kulturních až po výchovné tradice země, doby, rodiny, školy atd.....	23
3.2 VÝCHOVNÉ STYLY RODIČŮ	23
3.2.1 Styl autoritativní	23
3.2.2 Styl liberální.....	23
3.2.3 Styl demokratický.....	24
3.3 VÝCHOVNÉ POSTOJE RODIČŮ	24
3.3.1 Výchova zavrhuující.....	25
3.3.2 Výchova zanedbávající	25
3.3.3 Výchova rozmazluující.....	26
3.3.4 Výchova příliš úzkostná a příliš protektivní	26
3.3.5 Výchova s přepjatou snahou o dokonalost dítěte (perfekcionistická).....	27

3.3.6	<i>Výchova protekční</i>	27
3.4	ODMĚNY A TRESTY	28
3.5	VÝCHOVNÁ ÚLOHA MATKY A OTCE	29
3.6	METODY ZJIŠŤOVÁNÍ ZPŮSOBU VÝCHOVY	30
3.6.1	<i>Metoda pozorování</i>	30
3.6.2	<i>Metoda projektivní (příp. semiprojektivní)</i>	31
3.6.3	<i>Metoda rozhovoru a dotazníku</i>	31
4	AZYLOVÉ DOMY PRO MATKY S DĚTMI	32
4.1	ROZDĚLENÍ A DEFINICE AZYLOVÝCH DOMŮ PRO MATKY S DĚTMI	32
4.1.1	<i>Rozdělení</i>	32
4.1.2	<i>Definice</i>	32
4.2	KLIENTKY AZYLOVÝCH DOMŮ PRO MATKY S DĚTMI	33
4.2.1	<i>Domov pro matky s dětmi, Brno - Řečkovice (státní zařízení)</i>	33
4.2.2	<i>Domov svaté Markéty pro matky s dětmi v tísní, Brno - Královo Pole (nestátní zařízení)</i>	33
4.2.3	<i>Domov pro matky s dětmi, Brno – Bystrc (státní zařízení)</i>	34
	PRAKTICKÁ ČÁST	35
5	METODOLOGIE	36
5.1	CÍL VÝZKUMU, VÝZKUMNÁ OTÁZKA	36
5.2	VOLBA METODOLOGIE	36
5.2.1	<i>Definice kvalitativního výzkumu</i>	37
5.2.2	<i>Průběh a zásady kvalitativního výzkumu</i>	37
5.3	KONCEPTUALIZACE	38
5.4	NÁSTROJE SBĚRU DAT	39
5.4.1	<i>Pozorování</i>	39
5.4.2	<i>Rozhovor</i>	39
5.4.3	<i>Analýza osobních dokumentů</i>	40
5.5	CÍLOVÁ POPULACE, VÝZKUMNÝ VZOREK, ZPŮSOB VÝBĚRU VÝZKUMNÉHO VZORKU	41
5.6	MÍSTO VÝZKUMU	41
5.6.1	<i>Domov pro matky s dětmi, Terezy Novákové 62a, Brno – Řečkovice</i>	41
5.6.2	<i>Domov pro matky s dětmi, Heyrovského 11, Brno – Bystrc</i>	42
5.6.3	<i>Domov sv. Markéty pro matky s dětmi v tísní, Staňkova 47, Brno – Královo Pole</i>	42
5.7	ČASOVÝ PLÁN	43
5.8	METODA VYHODNOCOVÁNÍ DAT	43
6	ANALYTICKÁ ČÁST	44
6.1	CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU	44
6.2	VLASTNÍ ANALÝZA DAT	47
6.2.1	<i>Rodina</i>	47
6.2.1.1	<i>Charakteristika rodiny</i>	47
6.2.1.2	<i>Definice rodiny</i>	49
6.2.2	<i>Determinace dědičnosti výchovy</i>	50

6.2.3	<i>Názory komunikačních partnerek na výchovu</i>	51
6.2.3.1	Co je ve výchově nejdůležitější	52
6.2.3.2	Potíže při výchově	53
6.2.3.3	Ovlivnění ve výchově	54
6.2.3.4	Pomoc při výchově	55
6.2.3.5	Volnost ve výchově	55
6.2.3.6	Tresty	56
6.2.3.7	Odměny	57
6.2.4	<i>Názory na výchovu a skutečnost</i>	58
6.2.5	<i>Azylový dům</i>	59
6.2.6	<i>Závěr vlastní analýzy dat</i>	61
6.2.7	<i>Návrhy pro další výzkum</i>	63
ZÁVĚR		65
KRITICKÁ REFLEXE		69
RESUMÉ		70
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY		71
SEZNAM PŘÍLOH		73
PŘÍLOHA Č. 1: SCÉNÁŘ ROZHOVORU		74

ÚVOD

Tématem mojí diplomové práce jsou **názory klientek azylových domů pro matky s dětmi na výchovu dětí**. Téma mě zaujalo z toho důvodu, že tato oblast doposud není příliš probádaná a osobně mě zajímalo, jaké názory na výchovu dětí klientky azylových domů mají. Z tohoto důvodu jsem také vykonala praxi v Domově sv. Markéty pro matky s dětmi v Brně a začala jsem se o danou problematiku více zajímat.

Domnívám se, že je přirozené usuzovat, že klientky azylových domů nejspíše budou pocházet ze špatného rodinného prostředí, kde nebyly používány dobré výchovné metody a tudíž že ani samotné klientky nemohou dobře zabezpečovat výchovu svých dětí. Tento úsudek považuji za pochopitelný, ne však za správný. V dnešní době se totiž do azylových domů dostávají ženy především z důvodů ekonomických. Situace, kdy se žena rozejde s partnerem a musí následně spolu s dětmi opustit partnerův byt nebo situace, kdy ženě rodiče nechtějí poskytnout útočiště, protože s jejím těhotenstvím „nesouhlasí“ nebo situace, kdy žena s dětmi musí vyhledat úkryt před agresivním, násilnickým partnerem – toto všechno jsou situace, před kterými se můžeme jen těžko chránit a můžeme se v nich sami lehce ocitnout. Tímto chci naznačit, že v azylových zařízeních nemusí být pouze matky, které si za to „mohou samy“. Během své praxe jsem zjistila, že klientkami azylových domů jsou nejčastěji ženy, kterým „nevyšel“ vztah s partnerem a které neměly nikoho, kdo by jim poskytl útočiště. Mnohdy se jednalo o ženy vdané, které s partnerem žily několik let ve „spořádaném“ manželství.

Svoji práci člením do dvou částí – teoretické a praktické. V teoretické části se nejdříve zaměřím na faktory, které ovlivňují vývoj osobnosti člověka, dále se pokusím objasnit pojmy jako rodina, výchova, azylový dům pro matky s dětmi, klientka azylového domu a další. Podrobněji se budu zabývat tématem rodiny - jejími typy a speciálně rodinou osamělé matky s dítětem. V kapitole o výchově se zaměřím na výchovné styly a postoje rodičů, na odměny a tresty ve výchově a na výchovnou úlohu matky a otce.

Pro praktickou část svojí práce jsem si vybrala kvalitativní výzkum, který mi umožní proniknout do hloubky zkoumané problematiky. Provedu rozhovory s klientkami brněnských azylových domů, abych se seznámila s jejich názory na výchovu, zjistila, z jakého rodinného prostředí pocházejí, co je ve výchově ovlivnilo atd.

Celou svojí prací se pokusím dosáhnout cíle, kterým je **zjistit, jaké jsou názory klientek brněnských azylových domů pro matky s dětmi na výchovu dětí a co utvoření těchto názorů ovlivnilo.**

Výzkumná otázka tedy zní: **Jaké jsou názory klientek brněnských azylových domů pro matky s dětmi na výchovu dětí a co tyto jejich názory ovlivnilo?**

TEORETICKÁ ČÁST

1 FAKTORY PŮSOBÍCÍ NA VÝVOJ OSOBNOSTI ČLOVĚKA

Proč máme povahu jakou máme? Co nás ovlivňuje při volbě partnera? Proč vychováváme děti tak, jak je vychováváme? Do jaké míry naši osobnost ovlivňují genetické předpoklady a do jaké míry rodina, potažmo celá společnost? Psychologie hledá odpovědi na tyto otázky skrze faktory působící na vývoj osobnosti člověka. Touto kapitolou se tedy pokusím objasnit, čím je osobnost při svém vývoji ovlivňována, co se podílí na tvorbě jejího temperamentu, postojů, názorů apod. Díky těmto znalostem budeme moci lépe pochopit, čím vším mohou být ovlivněny názory klientek azylových domů na výchovu dětí.

Faktory působící na vývoj osobnosti člověka můžeme podle Vágnerové (1997) rozdělit na:

- vnitřní faktory, které představují dědičně podmíněné dispozice,
- vnější faktory, které zahrnují veškeré vlivy prostředí, z nichž nejvýznamnější jsou vlivy sociokulturní.

1.1 VNITŘNÍ FAKTORY

1.1.1 Dědičnost jako faktor působící na vývoj osobnosti člověka

Podle Vágnerové (1997) jsou vnitřní faktory představovány pouze dědičně podmíněnými dispozicemi. Charvátová (1990) však uvádí, že mezi tyto faktory kromě dědičnosti patří také vlivy, které působí na jedince během jeho vývoje prenatálního, během porodu a během vyrovnávání se organismu s prostředím po narození. Charvátová (1990, s. 18) k tomu uvádí: „Mezi vnitřní faktory patří soubor vlivů, které působí na plod v době nitroděložního života a během porodu. Matka se zárodkem tvoří

nedílnou jednotu, a tak mnohé vlivy, které působí během gravidity na matku, se mohou příznivě, nebo nepříznivě odrazit na vývoji zárodku.“ Patří sem **vlivy zdravotní** – různé nemoci, způsob životosprávy, nedostatek spánku, nesprávná výživa apod. Dále sem patří **vlivy psychické** – různé stresové situace, neklid apod., které se mohou negativně projevat na vývoji plodu.

Současná psychologie dochází k závěru, že dědičně jsou determinovány především některé formálně dynamické stránky osobnosti (např. vloh, typ vyšší nervové činnosti) a částečně také temperament, základní vitální napětí a afektivní vzrušivost (Charvátová, 1990).

1.2 VNĚJŠÍ FAKTORY

Vágnerová (2000, s. 19): „Prostředí ovlivňuje psychický vývoj individuálně specifickým způsobem, který závisí jak na kvalitě, intenzitě a době působení tohoto prostředí, tak na dědičných předpokladech, které jsou jím stimulovány.“

Vývoj psychických vlastností lze do určité míry ovlivňovat. Každý jedinec je spoluvytvářen prostředím, v němž žije. Aby v něm mohl uspokojivě existovat, musí se mu přizpůsobit a akceptovat jeho požadavky, případně se může pokusit je změnit, aby lépe vyhovovalo jeho potřebám. Pro rozvoj psychických vlastností jsou nejvýznamnější **sociokulturní vlivy**. Představují soubor podnětů, které obvykle působí v rámci sociální interakce. Jde o tzv. proces socializace rozvíjející takové vlastnosti a kompetence, které umožňují postupnou integraci jedince do určité společnosti (Vágnerová, 2000).

1.2.1 Socializační činitelé

1.2.1.1 Obecné sociokulturní vlivy

Obecné sociokulturní vlivy působí na všechny členy společnosti. Jejich prostřednictvím si všichni její příslušníci osvojí obdobné normy, hodnoty, způsoby uvažování a chování, které jsou společností vyžadovány a pozitivně hodnoceny (Vágnerová, 2000).

1.2.1.2 Větší sociální skupina či vrstva

Větší sociální skupina či vrstva, ke které jedinec náleží, mu obecné sociokulturní vlivy zprostředkovává a interpretuje, rozlišuje mezi nimi ty, které pro ni mají větší hodnotu než jiné. Vágnerová (1997) upřesňuje, že lidé, kteří do takové širší skupiny či vrstvy patří, nemusí být v přímém kontaktu. Jejich působení je zprostředkováno malými sociálními skupinami, hlavně rodinou, nebo institucemi, jejich psanými pravidly, působením médií či uměleckými díly.

1.2.1.3 Malá sociální skupina

Malá sociální skupina je vymezena přímým kontaktem svých členů, osobním významem každého člena, svou strukturovaností a přesným vymezením všech rolí. Nejvýznamnější sociální skupinou, fungující jako primární socializační činitel, je **rodina** (Vágnerová, 2000).

Autorka uvádí dvě roviny specifického způsobu, jakým rodina plní svou socializační funkci:

- a) některá specifika rodiny působí obecně na všechny její členy tím, jakým způsobem se interpretují sociokulturní vzorce – jinak řečeno: dítě postupně vnímá a posuzuje okolní svět podobným způsobem jako ostatní členové rodiny,
- b) na každé dítě působí rodina individuálně specificky především v těchto oblastech:

- mírou pozitivního citového vztahu, akceptací dítěte, která bude podporovat jeho osobní jistotu a vyrovnanost,
- úrovní kontroly dítěte a zpětnou vazbou při plnění rodičovských požadavků – tyto postoje rodičů ovlivňují např. rozvoj osobní jistoty a samostatnost v řešení problémů, nebo opačnou tendenci, úzkostnost a potřebu dodržovat naprosto přesně stanovená pravidla.

Elkin a Handel (1984) uvádějí, že i když v dnešní době zůstává rodina stále hlavním socializačním činitelem, její funkce již není tak výsadní jak tomu bylo v dřívější době. Významný socializační vliv přebírají instituce jako škola či média a menší vliv má širší rodina dítěte.

2 RODINA

V této kapitole se budu zabývat typologií rodiny a jejími poruchami ve vztahu k dítěti. Speciálně se zaměřím na rodinu osamělé matky s dítětem. Téma rodiny považuji za velice důležité, protože jeden z mých výzkumných předpokladů (kterým se budu zabývat v praktické části své práce) je, že rodina má největší vliv na utváření názorů klientek azylových domů na výchovu dětí.

„Rodina je společenství osob spjatých manželstvím či pokrevním příbuzenstvím. Tzv. malá rodina je tvořena manželským párem a jeho potomky, velká rodina (velkorodina) minimálně třígeneračním společenstvím lineárních potomků.“ (Encyklopedický slovník, 1992, s. 129).

„Rodinou se rozumí zpravidla malá skupina lidí, která vzniká manželstvím a umožňuje vzájemné soužití mezi oběma manželskými partnery, soužití rodičů a jejich dětí, vztahy mezi příbuznými a také vztahy mezi rodinou a společností.“ (Střelec a spol., 1992, s. 74).

„Rodina je umělecké dílo. Rodina je vzrušující umělecké povolání, neboť na uměleckém díle je třeba pracovat.“ (Schafferová, 1995, s. 9).

„Rodina by měla znamenat základní životní jistotu.“ (Matějček, 1994, s. 17).

2.1 TYPOLOGIE RODINY A JEJÍ PORUCHY VE VZTAHU K DÍTĚTI

Rodiny můžeme podle Dunovského (1986) dělit na:

- rodiny funkční,

- rodiny problémové,
- rodiny dysfunkční,
- rodiny afunkční.

2.1.1 Funkční rodina

Funkční typ rodiny představuje rodinu, která zajišťuje dítěti dobrý vývoj a jeho prospěch. Dle Matouška (1997) se ve funkčních rodinách členové mezi sebou navzájem respektují, berou na sebe ohledy. Tyto rodiny jsou charakteristické pevnou koalici mezi rodiči, kterou žádný vnější vliv nedokáže trvale ohrozit. V rodině je jasná hierarchie odpovědnosti a existuje v ní přímá rovnováha mezi intimitou a potřebou sdílení.

Autor dále uvádí, že ve funkčních rodinách mluví každý sám za sebe. Promluvy jsou jasné, přímé, adresované. Komunikace je živá a aktivní. Je v ní hodně humoru. Dialog převažuje nad monologem. Rodina je otevřena novým řešením. Sociální a jiná realita je rodinou interpretována nezkresleně.

Funkční rodina zvládá domácí provoz hladce, bez většího dohadování. Závažnější záležitosti rozhodují rodiče, kteří drží dohodnuté řešení. Dětem je umožněno, aby s rodiči diskutovaly a při závěrečném rozhodnutí se bere ohled na přání a potřeby dětí (Matoušek, 1997).

2.1.2 Problémová rodina

Dunovský (1986) řadí mezi problémové rodiny takové, u nichž se vyskytují poruchy některých základních funkcí rodiny¹, které však vážněji neohrožují rodinný systém a vývoj dítěte v něm. Rodina je schopna tyto problémy vlastními silami řešit či kompenzovat za eventuální jednorázové nebo krátkodobé pomoci z vnějšku.

¹ Základní funkce rodiny jsou: 1. funkce ekonomicko-zabezpečovací, 2. funkce biologicko-reprodukční, 3. funkce socializačně-výchovná, 4. funkce emocionální (Dunovský, 1986).

Pro pracovníky péče o dítě znamenají tyto rodiny potřebu zvýšené pozornosti a sledování.

2.1.3 Dysfunkční rodina

Matoušek (1997) uvádí, že z výsledků výzkumů vyplývá, že ve vnitřních vztazích dysfunkčních rodin se nachází atmosféra nedůvěry, očekávání nepříjemností. Na nepřátelské chování se reaguje buď nepřátelskou odvetou nebo bezpodmínečnou kapitulací. Potřeby a přání členů dysfunkčních rodin jsou přijímány jako nepřijatelné, neoprávněné a jsou odmítány. Běžným jevem jsou tzv. mocenské boje, které rozdělují rodinu na dva tábory. Vytváření koalic je považováno za zhoubné, když překračuje generační hranici. Role v těchto rodinách zůstávají nejasné. Neurčité je i rozdělení odpovědnosti mezi členy rodiny. Odpovědnosti se každý buď vyhýbá nebo ji chce strhnout jen na sebe.

V dysfunkčních rodinách se vyskytuje vysoká stereotypie - rodina se drží zaběhlých způsobů komunikace, nehledá nové způsoby. Záznamy komunikace z těchto rodin jsou typické sekvencemi 'promluva – ticho – promluva – ticho'. Promluvy působí jako monology. Může se vyskytnout někdo, kdo se ujme úlohy mluvčího a ochránce rodiny. Ten pak mluví a ostatní mlčí (Matoušek, 1997).

V dysfunkčních rodinách se jeví zvládání i běžné domácí rutiny jako problémové. Někteří členové z provozu domácnosti buď úplně vypadávají, nebo dělají něco, co není právě potřeba. Dle Dunovského (1986) můžeme tedy dysfunkční rodinu souhrnně označit jako rodinu, kde se vyskytují vážnější poruchy některých nebo všech funkcí rodiny, které bezprostředně ohrožují a poškozují rodinu jako celek a zvláště vývoj a prospěch dítěte. Takováto rodina vyžaduje soustavnou pomoc.

2.1.4 Afunkční rodina

Poruchy v afunkční rodině jsou takového rázu, že rodina přestává vůči dítěti plnit svůj

základní účel. Dítěti závažným způsobem škodí či je dokonce ohrožuje v samotné existenci. Sanace² funkce rodiny vůči dítěti je bezpředmětná a jediné řešení, které prospěje dítěti, je vzít je z této rodiny a umístit do náhradní (Dunovský, 1986).

Specifickou typologii rodiny vytvořil Matoušek (1997), který se věnuje speciálně **klinickým rodinám** – tj. rodinám, které se díky svým problémům dostaly do styku s poradenským nebo terapeutickým zařízením.

Klinické rodiny:

- rodina se zanedbávaným, případně týraným dítětem,
- rodina se zneužívaným, případně týraným dospělým,
- rodina a tělesná nemoc,
- rodina a duševní nemoc,
- rodina s postiženým členem,
- rodina mladistvého delikventa,
- rodina osamělé matky s dítětem,
- rodina se členem závislým na drogách, případně s patologickým hráčem,
- rozvod a rekonstrukce rodiny.

Vzhledem k tématu své práce se z této typologie zaměřím na rodinu osamělé matky s dítětem.

2.2 RODINA OSAMĚLÉ MATKY S DÍTĚTEM

Za osamělou matku je považována těhotná žena nebo matka, která je neprovdaná, rozvedená, ovdovělá a nebo vdaná. Vdaná může být osamělá z mnoha důvodů – manžel je dlouhodobě hospitalizován, je ve vyšetřovací vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí

² Sanace – ozdravení, náprava; soubor nápravných opatření (Rejman, 1971).

svobody, je nezvěstný, je z pracovních nebo studijních důvodů dlouhodobě nepřítomen nebo opustil rodinu, ale manželství trvá (Baumbruková, 1997).

Osamělou matku lze tedy stručně definovat jako ženu, která pečuje o své dítě sama bez přítomnosti otce dítěte.

2.2.1 Přijetí role svobodné matky

Nyní se zaměřím na téma přijetí role svobodné (osamělé) matky – přesněji řečeno na to, co může ženu k přijetí této role vést. Vágnerová (2000) uvádí tři skupiny svobodných matek, které dělí podle jejich vztahu k nenarozenému dítěti.

První skupina je charakteristická tím, že dívky přicházejí do jiného stavu často neplánovaně, vinu má selhání nebo zanedbání antikoncepce, jejich partneři jsou spíše krátké, letné známosti. Role svobodné matky je výsledkem rezignace na jakékoliv jiné řešení nežádoucího těhotenství. Těhotná žena není schopna žádného aktivního řešení, o dítě sice nestojí, ale nedovede se rozhodnout ani pro interrupci. V tomto případě je riziko, že si matka nevytvoří k dítěti přijatelný vztah.

U **druhé skupiny** je přijetí role svobodné matky řešením z nouze. Těhotenství sice není plánováno, ale je akceptováno. Těhotná si dítě přeje, ale očekávala, že se s ní otec dítěte ožení. Obvykle jde o partnerství, které bylo již dříve problematické, buď v oblasti vztahové, nebo vázanosti partnera v manželství s jinou ženou. Vztah s partnerem se zpravidla rozpadne. Těhotenství může být za těchto okolností neúspěšně použito jako nátlakový prostředek k vyřešení vztahové nejistoty. Postoj matky k nenarozenému dítěti může být různý, ale dítě je obvykle, po přežití stresového období, akceptováno.

Třetí skupinu tvoří ženy, které se samy rozhodnou mít dítě, i když nemají stálého partnera, respektive jej ani nechtějí. Často jde o ženy s vyšším vzděláním starší třiceti let, pro něž je těžké najít přijatelného partnera. Těhotenství bývá plánováno a matka si leckdy vybere otce pro svoje dítě zcela racionálně. Na dítě se těší, od partnera nic

neočekává a často jej ani jako otce neuvede. Postoj takové matky k dítěti bývá obvykle velice dobrý, někdy může být až hyperprotektivní (přílišně ochraňující). Sociální stigmatizace nepředstavuje pro tyto matky větší frustraci, protože s ní předem počítaly.

2.2.2 Problémy plynoucí ze svobodného mateřství

Gbelcová, Novák (1988) na základě svých výzkumů uskutečněných v brněnské manželské poradně uvádějí, že těhotenství svobodných matek probíhá komplikovaněji a že mají víc porodních komplikací než matky vdané. Dále uvádějí, že děti svobodných matek jsou častěji nemocné a častěji hospitalizovány než děti žijící v kompletních rodinách. Bytová i finanční situace svobodných matek je horší než u vdaných žen. Děti z neúplných rodin mají horší školní prospěch, i když se inteligencí neliší od dětí z úplných rodin.

Kovařík a Šmolka (1996) na základě svých výzkumů uvádějí hodnoty, které svobodné matky nejvíce postrádají:

- trvalý citový (partnerský) vztah,
- dobré hmotné podmínky,
- dostatek peněz.

Dále autoři na základě výzkumů stanovili rizikové oblasti, se kterými se svobodné matky potýkají (řazeno dle významnosti):

- zdravotní stav,
- bezprostřední sociální dávky,
- rodinné a partnerské vztahy,
- obtížná finanční situace,
- výchova dětí.

3 VÝCHOVA

Výchova představuje ústřední téma mé práce. Na začátku této kapitoly se budu zabývat skupinami podmínek, které ovlivňují způsob výchovy, dále se zaměřím na výchovné styly a postoje rodičů, na odměny a tresty a na výchovnou úlohu matky a otce. V závěru kapitoly uvedu metody zjišťování způsobu výchovy.

„Výchova je cílevědomé, záměrné mezilidské působení a rozvíjení aktivního vztahu člověka ke světu.“ (Střelec a spol., 1992, s. 110).

Podle Jůvy a Jůvy (1994) se pojem výchova vykládá a používá „v širším smyslu“ a „v užším smyslu“.

Výchova v širším smyslu (obecném) bývá vykládána jako záměrné působení na rozvoj osobnosti.

Výchova v užším smyslu je dle Václavíka (1995) chápána jako výchova dobrých mravů.

Čáp (1996) uvádí, že výchova se tradičně chápe jako záměrné a k určitému cíli směřující působení dospělých na děti s použitím určitých výchovných prostředků a metod.

„Způsob výchovy³ znamená celkovou interakci a komunikaci dospělých (matky, otce, učitele, rodiny, školy atd.) s dítětem.“ (Čáp, 1996, s. 13).

Líbí se mi názor Prekopa (2001, s. 83), který říká: „Výchova dítěte není zajisté nejlehčí, ale na tomto světě asi největší úkol, který se vyplatí.“

³ V německy psané literatuře se užívá termín *styl výchovy*, u nás se tento termín používá převážně k označení tří základních typů způsobu výchovy: autoritativního, liberálního a demokratického (Čáp, 1996).

3.1 ČÍM JE DETERMINOVÁN ZPŮSOB VÝCHOVY

Čáp (1996) uvádí, že způsob výchovy je determinován (ovlivňován) třemi skupinami podmínek ve vzájemné interakci. Jsou to:

- osobní vlastnosti a zkušenosti vychovávajících,
- vlastnosti a zkušenosti vychovávaných dětí, jejich chování a působení na dospělé, kteří se snaží je vychovávat,
- společenskohistorické podmínky od ekonomických a kulturních až po výchovné tradice země, doby, rodiny, školy atd.

3.1.1 Osobnostní vlastnosti a zkušenosti vychovávajících

3.1.1.1 Osobnostní vlastnosti

Matoušek (1993) uvádí, že determinovanost rodinné výchovy osobností rodičů se opakovaně potvrzuje v praxi, včetně zkušeností pedagogicko – psychologických poraden, sociálních pracovníků i psychiatrů. Působí již temperament dospělého: živé emoční projevy až afektivní výbuchy cholerika, naproti tomu klidný, popřípadě až lhostejně působící projev flegmatika. V rodinách, kde jsou děti týrané a zanedbávané (tedy kde je extrémně záporný emoční vztah k dítěti) se v mnoha případech zjišťuje velmi specifická až anomální osobnost dospělého: vysoká agresivita, rigidní nutkavost, pasivní závislost, nezralost, handicapy intelektové i somatické, vážné duševní nemoci, trestná činnost, psychopatie, silná nespokojenost s vlastním životem.

Čáp (1996) dále uvádí, že je nutné se vystríhat generalizací toho druhu, kdy při zjištění jedné z uvedených nepříznivých podmínek v rodině již usuzujeme, že také způsob výchovy je tam nepříznivý, nebo když naopak při zjištění něčeho příznivého v rodině – např. nejsou v ní zjevné spory, rodina kladně hodnotí vzdělání a kulturu – automaticky předpokládáme velmi příznivý způsob výchovy.

Schneewind a spol. (in Čáp, 1996) shrnují, že nepříznivý vývoj dětí se vyskytuje v rodinách, kde se osobnost rodičů vyznačuje výraznou labilitou, nedostatkem objektivnosti, autoritářstvím, dáváním negativních nálepek dětem, nepřiměřeným sebehodnocením, nespokojeností s rolí rodiče, vychovatele.

3.1.1.2 Zkušenosti

Silně působí zkušenosti dospělého s výchovou, kterou sám zakusil jako dítě v rodině. V případě, že **dospělý jedinec přebere formu výchovy svých rodičů**, jde o napodobování bezděčné, nevědomé, v některých případech i více nebo méně uvědomělé, až programové. Tím se podporuje značná setrvačnost ve způsobu výchovy předávaná z generace na generaci. Na druhé straně často dochází k tomu, že **dospělý jedinec považuje svého rodiče za negativní vzor a snaží se vychovávat zcela jinak**. To může mít za následek a) **výchovu rozpornou**, kdy rodič osciluje mezi výchovou svých rodičů a svojí „novou“ výchovou, nebo b) rodič přejde z extrémního způsobu výchovy svých rodičů k **výchově opačné**, ale opět v extrémní podobě (Čáp, 1996).

3.1.2 Vlastnosti a zkušenosti vychovávaných dětí, jejich chování a působení na dospělé, kteří se snaží je vychovávat

Děti nejsou pasivními objekty výchovného působení. Reagují na požadavky a chování dospělého, a tím ovlivňují další chování rodičů. „V příznivém případě si dospělý bere z chování dítěte zpětnovazební informaci: to, jak jsem postupoval, vedlo, nebo naopak nevedlo k zamýšlenému cíli; mohu pokračovat stejným způsobem, nebo musím hledat jiný způsob, jiné prostředky, postupy, metody výchovy.“ (Čáp, 1996, s. 169). Autor dále uvádí, že v mnoha případech sociální interakce a komunikace dospělého s dítětem neprobíhá takto konstruktivním způsobem. Dospělý jednoduše přijímá reakci dítěte jako uspokojující, nebo naopak jako neuspokojující, přinášející zklamání až hlubokou frustraci. V případě neuspokojující reakce dochází také ze strany rodičů k negativní, frustrující reakci a tím se uzavírá kruh a rodič místo toho, aby pomáhal rozvíjet osobnost dítěte, tak tento rozvoj komplikuje.

3.1.3 Společenskohistorické podmínky od ekonomických a kulturních až po výchovné tradice země, doby, rodiny, školy atd.

Je důležité si uvědomit, že obě výše uvedené skupiny podmínek se odehrávají na podkladě třetí. Pro teorii i praxi totiž potřebujeme nejen důkladné psychologické a sociologické zmapování způsobu výchovy v rodině, ale také musíme přihlídnout k specifičnosti sociálních vrstev, profesních skupin, národnostních menšin aj. (Čáp, 1996).

3.2 VÝCHOVNÉ STYLY RODIČŮ

Často se užívá rozdělení do tří základních výchovných stylů (Berns, 2001):

- styl autoritativní,
- styl liberální,
- styl demokratický.

3.2.1 Styl autoritativní

U tohoto stylu je především kladen důraz na bezpodmínečnou poslušnost, podřízení dítěte autoritě rodiče, uposlechnutí všech příkazů a zákazů dospělé autority bez výjimky a bez dlouhých diskusí.

3.2.2 Styl liberální

Tento styl klade důraz na ponechání co největší volnosti dítěti bez omezování jeho vlastní aktivity. Liberální styl výchovy nevytvoří u dítěte vědomí povinnosti a řádu a dítě si tak rychle může zvyknout na „volný život“.

Heider a Mikulková (2005) k negativním aspektům liberální výchovy doplňují slaběji zvnitřněné hranice, inklinaci k přílišné expanzivě a konflikt s autoritami.

3.2.3 Styl demokratický

Demokratický styl pokládá za nejdůležitější respektování dítěte jako samostatné bytosti s právem rozhodovat o sobě poměrně svobodně vzhledem k věku a vzhledem k předpokládaným následkům jednání. Dítě však musí současně poznávat svou odpovědnost vůči druhým lidem v rodině i mimo ni. Rodiče jsou v tomto případě dítěti spíše staršími a zkušenějšími přáteli, „spolupracujícími partnery“. Klade se důraz na dosažení společně přijatelného řešení konfliktů a na význam společného rozhovoru. Obecně se demokratický výchovný styl pokládá za nejpříznivější pro zdravý vývoj dítěte: opírá se více o vysvětlení než o tresty, ponechává dítěti přiměřenou volnost a přitom klade nezbytné meze.

Langmeier a Krejčířová (1998) upozorňují, že přestože se rozdělení výchovných stylů tohoto typu hojně využívá, je třeba si uvědomit jeho omezenou hodnotu. Většinou není možné styl výchovy v určité rodině přiřadit jednoznačně do určitého vyhraněného typu. Někdy postupuje rodič autoritativně, jindy liberálně, mohou být taktéž velké rozdíly mezi oběma rodiči apod.

3.3 VÝCHOVNÉ POSTOJE RODIČŮ

Důležitým pojmem v oblasti výchovy dětí je výchovný postoj rodičů. „Osobnost primárního vychovatele má ve vztahu k dítěti určitou projevovou, jednající složku: jde o výchovné postoje a z nich plynoucí výchovné chování.“ (Matějček, 1992, s. 60).

Nyní se zaměřím pouze na ty výchovné postoje rodičů, které jsou nesprávné nebo problematické (správné výchovné postoje jsou obsaženy v kapitole 2.1.1 Funkční

rodina, s. 18). Tyto postoje můžeme dle Matějčka (1992) rozdělit do dvou skupin: do první skupiny patří takové postoje a praktiky, které si nesou v citovém vztahu k dítěti znaménko minus; do druhé skupiny takové, které si nesou znaménko plus.

První skupina:

- výchova zavrhuující,
- výchova zanedbávající.

3.3.1 Výchova zavrhuující

Setkáváme se s ní častěji ve skryté než ve zjevné formě. K nevraživým postojům vůči dítěti dochází nejčastěji tehdy, když dítě již svou pouhou existencí připomíná jednomu nebo oběma rodičům nějaký životní nezdár, hluboké zklamání, otřes či jinou životní nepříjemnost (nechtěné děti, děti neprovdaných matek apod.), nebo když pro své tělesné či duševní nedostatky nesplňuje očekávání a ideály rodičů. Dítě je pak často vědomě nebo i nevědomě trestáno, omezováno, utlačováno a zaháněno do postoje vzdoru a protestu, nebo do pasivity a rezignace (Matějček, 1992).

3.3.2 Výchova zanedbávající

Matějček (1992) uvádí, že se zanedbáváním dítěte se opět setkáváme spíše ve skryté než ve zjevné podobě. Míra zanedbávání má rozsah od lehkého a výběrového (tj. jen v některých vývojových potřebách dítěte) až po velmi hrubé a celkové. Dnes již poměrně vzácně, ale přece jen se ještě můžeme setkat s vážnou zanedbaností dětí v rodinách žijících na nízké socioekonomické úrovni. Nízká civilizační a hmotná úroveň rodiny však nemusí automaticky znamenat výchovné zanedbávání dítěte.

Druhá skupina:

- výchova rozmazlující,
- výchova příliš úzkostná a příliš projektivní,

- výchova s přepjatou snahou o dokonalost dítěte (perfekcionistická),
- výchova protekční.

3.3.3 Výchova rozmazlující

Rodiče na dítěti až nezdravě citově lpějí, zbožňují je, jsou nadšeni každým jeho přirozeným projevem. Chtějí vědomě nebo podvědomě, aby dítě zůstalo trvale „malé“, nedospělé, citově na nich závislé. Ze strachu, aby se jim dítě neodcizilo a nezkazilo, mu nedovolují postupně se osamostatňovat. Ve snaze upoutat je k sobě nekladou na ně žádné nároky, odstraňují mu z cesty všechny překážky, podřizují se jeho přáním a náladám (Matějček, 1992).

Autor dále upozorňuje, že je přirozené, že rodiče, v případě tohoto výchovného postoje, u dítěte brzy ztrácejí autoritu, na druhé straně mu však nedodávají dost jistoty a sebedůvěry pro náročné soužití s druhými dětmi a dospělými. Dítě, které je adaptované v postavení nadřazeného vůči podřazeným rodičům, se dostává do krajně obtížné situace, jakmile je nuceno vyjít z láskyplné náruče svých rodičů do „cizího“ světa.

3.3.4 Výchova příliš úzkostná a příliš protektivní

Rodiče rovněž na dítěti nezdravě lpějí, ale ze strachu, aby si neublížilo; příliš je ochraňují, brání mu v činnostech, které se jim zdají být nebezpečné, zbavují je vlastní iniciativy a neurotizují je neustálým omezováním jeho aktivity. Dítě je vlastně ve stavu permanentní frustrace základní psychické potřeby aktivity, volnosti, poznávání a stimulace získávané vlastní iniciativou. Podle temperamentu a ostatních životních okolností se pak dítě snaží tuto situaci překonat, nebo z ní uniknout (Matějček, 1992).

Matějček (1992) říká, že se tak děje aktivním protestem, agresivním chováním, snahou kompenzovat domácí omezování zvýšenou aktivitou mimo dohled a dosah rodičů, dále snahou vlichotit se nebo „vkoupit se“ do různých kolektivů atd. Některé děti reagují naopak spíše útlumem aktivity a pasivním podřizením. U těchto dětí dochází k větším

obtížím až ve středním a starším školním věku, kdy se nedovedou zapojit do kolektivu, přizpůsobit se novým situacím, bojí se něco samostatně podnikat, trpí ústrky ostatních dětí a často jsou obětmi šikany.

Autor dodává, že k hyperprotektivitě mají větší sklon některé skupiny vychovatelů: rodiče věkově starší, prarodiče, rodiče dětí tzv. vymodlených, rodiče, jimž jedno dítě zemřelo, a obecně všichni lidé konstitučně úzkostní.

3.3.5 Výchova s přepjatou snahou o dokonalost dítěte (perfekcionistická)

Rodiče se přepjatě snaží, aby dítě bylo co nejdokonalejší ve všem, nebo alespoň v oboru, který má z jejich hlediska zvláštní hodnotu. Vidina úspěchu jim nedovoluje realisticky hodnotit možnosti dítěte. Často přenášejí na dítě svou neuspokojenou touhu po určitých hodnotách, jichž se jim v životě nepodařilo dosáhnout a kterých by nyní mělo dítě dosáhnout za ně. Dítě se tak stává nástrojem kompenzace jejich vlastní neuspokojenosti. Výsledkem bývá přetěžování dítěte a přílišná stimulace, jež vede opět k různým obranným postojům dítěte (Matějček, 1992).

3.3.6 Výchova protekční

Rodiče se rovněž snaží, aby dítě dosáhlo těch hodnot, které pokládají pro život za výhodné a významné. Záleží jim však jen na těchto hodnotách, a nikoli na způsobu, jakým se jich dosáhne. Nejde jim o to, aby dítě bylo dokonalé (jako v předchozím případě), ale aby se dostalo tam, kde je chtějí mít. Dítěti ve všem pomáhají, pracují za ně, odklízejí mu z cesty překážky. Vyžadují, aby se i všichni ostatní podřídili tomuto jejich hlavnímu zájmu. Demokratická představa o stejných právech a povinnostech je jim cizí, zvláště pokud jde o jejich dítě (Matějček, 1992).

Mezi rodiči se dle autora opět nacházejí některé skupiny, které mají k takovýmto postojům blíže než ostatní: rodiče neuspokojení ve své životní kariéře, rodiče starší a někdy i rodiče dětí jakkoli postižených.

Výše uvedené dělení výchovných postojů rodičů se u různých autorů liší pouze mírně, např. Langmeier, Krejčířová (1998) uvádějí toto rozdělení:

- výchova rozmazlující,
- výchova zavrhuje,
- výchova nadměrně ochraňující či nadměrně starostlivá ,
- výchova perfekcionistická,
- výchova nedůsledná – rodič kolísá mezi krajní přísností a krajní povolností, nedůslednost může ovšem vyplývat i z odlišného přístupu obou rodičů (matka zatajuje před přísným otcem všechny přestupky dítěte apod.),
- výchova zanedbávající, týrající, zneužívající, deprivující – představují ji případy vysloveného ohrožení vývoje dítěte.

3.4 ODMĚNY A TRESTY

Odměny a tresty se používají od nejranějšího věku dítěte. Slouží k dosažení výchovného cíle rodiče – zjednodušeně řečeno: rodič odměnou nebo trestem dává dítěti najevo, co považuje za správné nebo naopak za nesprávné chování.

Trest je podle Matějčka (1997) onen nepříjemný, tísnivý, zahanbující, ponižující pocit, kterého by se dítě chtělo co nejdříve zbavit a kterému by se chtělo pro příště rozhodně vyhnout.

Autor upozorňuje, že ne vždy panuje shoda mezi tím, co vychovatel za trest pokládá a tím, co dítě jako trest přijímá – trestem zkrátka není to, co si vychovatel na dítě „vymyslí“, ale to, co dítě jako trest prožívá. To stejné platí i v případě odměny.

Odměna je onen příjemný, povznášející pocit uspokojení, který by si dítě rádo podrželo co nejdéle a který by si rádo znovu zopakovalo (Matějček, 1997).

3.5 VÝCHOVNÁ ÚLOHA MATKY A OTCE

Matějček (1992) uvádí, že téměř 80% matek se považuje za rozhodujícího výchovného činitele v životě dítěte předškolního věku. Jen malý počet matek (6%) se takto nehodnotí. Otec je uveden na prvním místě v 6% případů, na druhém místě ve 44%. 43% matek udává, že otec nemá na dítě jakýkoli výchovný vliv. Co do výchovného významu pro malé dítě stojí otec až za babičkou. Ta je po matce druhou nejdůležitější osobou. Jiné lidi z rodiny i mimo ni udává jako rozhodující osoby pro výchovu dítěte 7% matek.

Autor dále pokračuje, že výhradní postavení matky ve světě dítěte vyplývá i z odpovědí na otázku, koho mělo dítě v předškolním věku nejraději: matku mělo nejraději 73% dětí, otce 14%, babičku 6% a ostatní lidi 7% dětí. V přízni dítěte se tedy otec posouvá před babičku.

Podle mínění matek se dětem v předškolním věku věnuje pětina otců nadprůměrně a polovina otců podprůměrně, nebo vůbec. Ve školním věku je to obdobné – 14% otců se dětem věnuje nadprůměrně a 44% podprůměrně. Polovině matek zůstává tedy subjektivní pocit osamělosti v péči o dítě (Matějček, 1992).

Pro srovnání uvádím názory dalších autorů k tomuto tématu.

Vaněk (in Střelec a spol., 1992, s. 102) se k výchovné úloze matky vyjadřuje takto: „Mateřská role je nejzávažnější u dětí nejmladšího věku, zejména ve fázi raného a středního dětství, protože v povaze dítěte vytváří rysy vyrovnanosti, stálosti a spolehlivosti. Každá delší absence matky v této době se projevuje nepříznivě na vývoji povahy.“ Výsledky některých výzkumů ukazují, že matka zaujímá celkově významnější postavení než otec také v dalších obdobích života dítěte (Střelec a spol., 1992).

Střelec a spol. (1992) k výchovnému působení otce uvádějí, že je spojováno s rozvojem povahové ukázněnosti dětí. Otec dítěti poskytuje vzor mužnosti, kázně, pořádku a ochrany. Otec také bývá pro děti nejpřirozenějším zdrojem poznatků o světě, práci, technice a pomáhá jim tak i v orientaci k budoucímu povolání a k vytváření společensky užitečných cílů a hodnot.

Výzkumy z nedávné doby (Verešová, Hušvétyová, 2005) potvrdily předpoklad, že nositelem autority vůči dítěti bývá otec (alespoň v klasickém modelu rodiny). Otec určuje hranice a pravidla, klade nároky na dítě a trestá ho. Matka je naopak nositelkou lásky a citové podpory.

Langmaier a Matějček (in Střelec a spol., 1992, s. 103) shrnují mateřské a otcovské působení na dítě takto: „Zatímco matka dává dítěti procítit intimitu lidské lásky, klestí otec dítěti cestu a vztah k celé lidské společnosti.“

3.6 METODY ZJIŠŤOVÁNÍ ZPŮSOBU VÝCHOVY

Čáp (1996) rozlišuje tyto metody zjišťování způsobu výchovy:

- metoda pozorování,
- metoda projektivní (příp. semiprojektivní),
- metoda rozhovoru a dotazníku.

3.6.1 Metoda pozorování

Metoda pozorování zjišťuje, jak se chovají dospělí a děti ve vzájemné interakci a komunikaci (např. ve škole, v rodině, na hřišti, v pracovně psychologa apod.).

3.6.2 Metoda projektivní (příp. semiprojektivní)

Tato metoda vychází z předpokladu, podle kterého jedinec projikuje, promítá navenek, do málo strukturovaného podnětu (barevné skvrny, schematického zobrazení, začátku věty nebo příběhu apod.) něco ze svého vnitřního prožívání a ze svých zkušeností, včetně těch, které si plně neuvědomuje, popřípadě které není ochoten vyjádřit na přímý dotaz.

3.6.3 Metoda rozhovoru a dotazníku

Při této metodě mohou vypovídat jak dospělí, tak děti nebo vychovávaní mladiství. Slovní výpověď se nemusí plně shodovat s faktickým průběhem výchovy, popřípadě s výchovnými postoji či s komponenty výchovy a s celkovým způsobem výchovy. Dotazníky jsou nejčastěji užívaným nástrojem pro zjišťování způsobu výchovy v rodině. Mohou být adresovány rodičům, dětem, nebo podle možností obojím.

V praktické části svojí práce budu používat metodu rozhovoru.

4 AZYLOVÉ DOMY PRO MATKY S DĚTMI

Pro svoji práci jsem si vybrala azylové domy pro matky s dětmi v městě Brně. V Brně se nachází tři zařízení tohoto typu. Obsahem této kapitoly bude rozdělení a definice azylových domů a také se pokusím o vytvoření definice klientky azylového domu.

4.1 ROZDĚLENÍ A DEFINICE AZYLOVÝCH DOMŮ PRO MATKY S DĚTMI

4.1.1 Rozdělení

Azylové domy pro matky s dětmi dělíme podle jejich zřizovatele na státní a nestátní. Zřizovatelem státních domů je Magistrát města, Krajský úřad nebo Městský úřad. K nestátním zřizovatelům patří občanská sdružení jako Armáda spásy, Český červený kříž, Česká katolická charita a další.

4.1.2 Definice

Azylová zařízení pro matky s dětmi poskytují přechodné ubytování, poradenské, sociální a výchovné služby osamělým matkám s převážně malými dětmi nebo těhotným ženám, které se ocitly v mimořádně náročné nebo krizové životní situaci, již nemohou nebo neumějí samy řešit (Baumbruková, 1997).

4.2 KLIENTKY AZYLOVÝCH DOMŮ PRO MATKY S DĚTMI

Definice klientky azylového domu pro matky s dětmi se v literatuře nevyskytuje, proto jsem se obrátila na sociální pracovnice tří brněnských azylových domů a zjistila, jaká kritéria musí splňovat potenciální klientky.

4.2.1 Domov pro matky s dětmi, Brno - Řečkovice (státní zařízení)

Žadatelky musí splňovat následující podmínky

- matka musí být v tíživé sociální nebo bytové situaci
- minimální věk - 18 let
- trvalé bydliště v městě Brně
- osamělost – tzn. vdovy, svobodné nebo rozvedené matky (nejsou-li již rozvedené, musí si podat žádost o rozvod)
- přijímány jsou pouze matky s dětmi do předškolního věku
- podaná žádost o byt na některém z úřadů městské části

4.2.2 Domov svaté Markéty pro matky s dětmi v tísní, Brno - Královo Pole (nestátní zařízení)

Žadatelky musí splňovat následující podmínky

- matka musí být v tíživé sociální nebo bytové situaci
- přijímány jsou pouze těhotné ženy nebo matky s dětmi do 18-ti let věku
- žádné psychické poruchy
- žádná forma závislosti
- nutný finanční příjem

4.2.3 Domov pro matky s dětmi, Brno – Bystrc (státní zařízení)

Žadatelky musí splňovat následující podmínky

- přijímány jsou pouze těhotné ženy nebo matky s dětmi do 18-ti let věku
- trvalé bydliště v městě Brně
- podaná žádost o byt na některém z úřadů městské části

Na základě těchto informací můžeme klientku azylového domu stručně definovat jako těhotnou ženu nebo matku s dětmi, která je v tíživé sociální nebo bytové situaci (další kritéria přijetí se v jednotlivých zařízeních liší).

PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODOLOGIE

5.1 CÍL VÝZKUMU, VÝZKUMNÁ OTÁZKA

Cílem mého výzkumu je **zjistit, jaké jsou názory klientek brněnských azylových domů pro matky s dětmi na výchovu dětí a co ovlivnilo utvoření těchto názorů.**

Výzkumná otázka tedy zní: **Jaké jsou názory klientek brněnských azylových domů pro matky s dětmi na výchovu dětí a co ovlivnilo tyto jejich názory?**

5.2 VOLBA METODOLOGIE

Pro téma svojí práce jsem si zvolila **kvalitativní metodologii**, protože umožňuje získat o tématu detailní informace, které se kvantitativními metodami obtížně dosahují. Tento typ výzkumu jsem si vybrala také z toho důvodu, že umožňuje odhalení a porozumění problematice, o níž toho ještě moc nevíme – jinými slovy kvalitativní výzkum umožňuje prozkoumat doposud nepříliš prozkoumaná témata a přijít na nové teorie, nové porozumění problematice.

Kvalitativní výzkum mi rovněž umožňuje proniknout co nejhluběji do zkoumané problematiky a získat mnoho cenných informací, aniž musím zkoumat velký počet jedinců. Vzhledem k omezenému počtu klientek azylových domů pro matky s dětmi (ubytovací kapacita všech tří brněnských azylových domů je 61 klientek) by ani nebylo možné splnit potřebný počet respondentů, který pro kvantitativní výzkum činí minimálně 100 osob.

5.2.1 Definice kvalitativního výzkumu

„Termínem kvalitativní výzkum rozumíme jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace. Může to být výzkum týkající se života lidí, příběhů, chování, ale také chodu organizací, společenských hnutí nebo vzájemných vztahů.“ (Strauss, Corbinová, 1999, s. 10).

Hendl (1999) uvádí, že kvalitativní výzkum se snaží o skutečné porozumění tomu, co zkoumáme.

5.2.2 Průběh a zásady kvalitativního výzkumu

Na začátku výzkumného procesu je pozorování, sběr dat. Pak následuje fáze, kdy se zjišťují pravidelnosti, které existují v těchto datech, stanovují se předběžné závěry a výsledkem může být nově formulovaná hypotéza nebo nová teorie (Disman, 2000).

Dále autor uvádí zásady, které platí pro kvalitativní výzkum

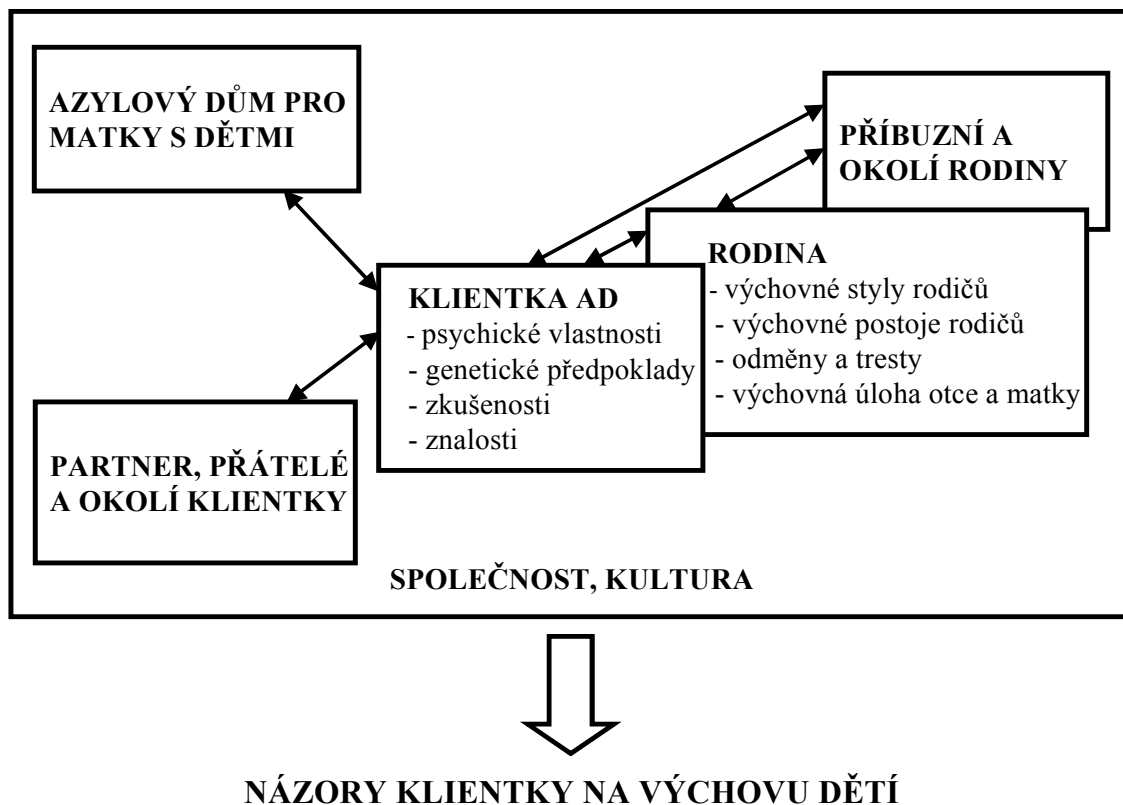
- kvalitativní výzkum sbírá co nejvíce informací o málo jednotkách, znamená to tedy, že silně redukuje počet sledovaných jedinců
- výzkumník neví, kolik jedinců bude potřebovat pro získání informací, pokračuje tedy v získávání informací dokud nedosáhne tzv. teoretické saturace – tj. stav, kdy již výzkumník od komunikačních partnerů nezískává žádné nové informace
- získaná data jsou individuální, tzn. že generalizace neboli zobecnění na populaci je problematické a někdy i nemožné
- kvalitativní výzkum má vysokou validitu⁴
- kvalitativní výzkum má nízkou reliabilitu⁵

⁴ „Validní měření je takové měření, které měří skutečně to, co jsme zamýšleli měřit“ (Disman, 2000, s. 62).

⁵ „Reliabilní měření je takové měření, které nám při opakované aplikaci dává shodné výsledky, pokud se ovšem stav pozorovaného objektu nezměnil.“ (Disman, 2000, s. 62).

5.3 KONCEPTUALIZACE

Konceptualizace strukturalizuje problém a znázorňuje předpokládané vztahy mezi intervenujícími proměnnými. Konceptualizace se vytváří na základě teoretických znalostí o problému (Hendl, 1999).

Konceptualizace znázorňuje předpokládané vztahy mezi jednotlivými proměnnými.

V mém výzkumu jednotlivé proměnné představují

- osobnost klientky azylového domu pro matky s dětmi (AD) s jejími psychickými vlastnostmi, genetickými předpoklady, zkušenostmi, znalostmi,...
- rodina klientky, ve které se zabývám výchovnými styly a postoji rodičů, odměnami a tresty, výchovnou úlohou otce a matky
- příbuzní a okolí rodiny klientky
- partner, přátelé a okolí klientky

- azylový dům pro matky s dětmi
- společnost, kultura

Můj předpoklad je, že tyto proměnné a vztahy mezi nimi ovlivnily názory klientky na výchovu dětí.

5.4 NÁSTROJE SBĚRU DAT

Disman (2000) uvádí, že v kvalitativním výzkumu se nejběžněji používají tyto nástroje sběru dat

- pozorování
- rozhovor
- analýza osobních dokumentů

5.4.1 Pozorování

Hendl (1999) rozlišuje pozorování neparticipantní a participantní.

Pozorování neparticipantní – pozorovatel při něm minimalizuje interakci s pozorovanými subjekty a snaží se získat úplný záznam chování ve skupině.

Pozorování participantní – zahrnuje přímou účast pozorovatele na dění.

5.4.2 Rozhovor

Hendl (1999) uvádí toto rozdělení rozhovorů

- strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami
- rozhovor pomocí návodu
- neformální rozhovor
- etnografický rozhovor

- narativní rozhovor
- episodický rozhovor
- skupinová diskuse, skupinové interview a vyprávění

Vzhledem k šíři různých variant rozhovorů se budu podrobněji zabývat pouze strukturovaným rozhovorem s otevřenými otázkami, který jsem použila při rozhovorech s klientkami azylových domů (přesnou strukturu rozhovoru uvádím v příloze své práce - s. 80).

Strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami – sestává se z řady pečlivě formulovaných otázek, na které mají komunikační partneři odpovědět. Tento typ rozhovoru jsem si zvolila, protože je vhodný v případech, kdy máme možnost provést rozhovor jenom jednou. Tento typ rozhovoru jsem si také vybrala pro jeho schopnost redukovat pravděpodobnost, že rozsah získaných dat se bude mezi jednotlivými rozhovory značně lišit. Základním účelem strukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami je minimalizovat efekt tazatele na kvalitu rozhovoru. Data takového interview se snadněji analyzují, protože jednotlivá témata se lehce lokalizují (Hendl, 1999).

5.4.3 Analýza osobních dokumentů

Analýza osobních dokumentů je analýza jakýchkoliv dokumentů, které nebyly vytvořeny za účelem našeho výzkumu. Záznamem mohou být psané dokumenty nebo jakékoliv materiální stopy lidského jednání (Disman, 2000).

5.5 CÍLOVÁ POPULACE, VÝZKUMNÝ VZOREK, ZPŮSOB VÝBĚRU VÝZKUMNÉHO VZORKU

Cílovou populaci v mém výzkumu představují všechny klientky azylových domů pro matky s dětmi v městě Brně. Výzkumný vzorek tvoří sedm klientek brněnských azylových domů pro matky s dětmi.

Pro svůj výzkum jsem plánovala použít techniku nahodilého výběru, kterou však nebylo možno zrealizovat – a to z toho důvodu, že ne všechny klientky azylových domů byly ochotny se mnou vést rozhovor a ne všechny toho byly schopny (např. z důvodu snížených komunikačních schopností). Výzkumný vzorek jsem proto vybrala na základě doporučení sociálních pracovníků azylových domů pro matky s dětmi.

5.6 MÍSTO VÝZKUMU

Výzkum jsem prováděla v brněnských azylových domech pro matky s dětmi.

5.6.1 Domov pro matky s dětmi, Terezy Novákové 62a, Brno – Řečkovice

Domov byl uveden do provozu v září roku 1992. Jeho zřizovatelem a provozovatelem je příspěvková organizace Centrum sociálních služeb.

Jedná se o zařízení s nepřetržitým provozem, které má charakter přechodného bydlení (průměrná délka pobytu je jeden až jeden a půl roku). Domov je určen pro osamělé matky s malými dětmi (maximálně však do tří let věku dítěte), ve výjimečných případech a dle volné kapacity jsou přijímány i ženy ve vysokém stupni těhotenství.

Kapacita zařízení je 15 ubytovacích jednotek, z čehož 13 je určeno pro osamělé matky s jedním dítětem a 2 zbývající bytové jednotky jsou určeny pro osamělé matky pečující o dvě děti.

5.6.2 Domov pro matky s dětmi, Heyrovského 11, Brno – Bystrc

Domov zahájil svoji činnost v září roku 2002. Jeho zřizovatelem a provozovatelem je příspěvková organizace Centrum sociálních služeb.

Toto zařízení poskytuje své služby těhotným ženám a matkám s dětmi. Věk dětí, které mohou být s matkou ubytovány, nesmí přesáhnout 18 let. Kapacita domova je 17 bytových jednotek, z toho 15 bytových jednotek na dobu jednoho roku s možností prodloužit pobyt v zařízení až o půl roku (ze závažných a opodstatněných důvodů) a 2 jednotky nouzového ubytování - 1.stupeň na dobu 1 až 3 dnů s možností prodloužit pobyt až na 1 měsíc a 2.stupeň na dobu 1 až 3 měsíců.

5.6.3 Domov sv. Markéty pro matky s dětmi v tísní, Staňkova 47, Brno – Královo Pole

Domov sv. Markéty je charitním domovem sociálního bydlení pro matky s dětmi v tísní. Zařízení spravuje Oblastní charita Brno, zřizovatelem je Diecézní charita Brno.

Ubytování je poskytováno matkám s dětmi do 18 let, které se ocitly v sociální a bytové tísní, a to po dobu nezbytně nutnou (až 18 měsíců) s tříměsíčním diagnostickým pobytem. Výjimečně je ubytování poskytováno ženám ve vysokém stupni těhotenství.

Kapacita domova je 29 bytových jednotek, včetně 1 bytu nouzového ubytování (ubytování je poskytnuto na 1 až 3 dny).

5.7 ČASOVÝ PLÁN

Rozhovory jsem provedla 6. a 7. 10. 2008 ve třech brněnských azylových domech pro matky s dětmi. Jednotlivé rozhovory trvaly 30 až 45 minut.

5.8 METODA VYHODNOCOVÁNÍ DAT

Jednotlivé rozhovory jsem nahrávala na magnetofon. Takto získané informace jsem zpracovala pomocí doslovné transkripce – což je převod mluveného projevu z interview do písemné podoby (Hendl, 1999). Jedná se o velmi časově náročnou proceduru. Pro podrobné vyhodnocení je však transkripce podmínkou. Následné vyhodnocování dat je možné metodou počítačového programu ATLAS nebo její manuální obdobu, která spočívá v podtrhávání důležitých míst, opatřování určitých míst komentářem na kraji stránky, nebo vytváření seznamů a srovnávání jednotlivých míst textu. Tímto se dosáhne zúžení velkého množství materiálu na podstatné informace – vyhledávají se pravidelnosti v textech, logické řetězce mezi informacemi, důležitá témata atd. Pro svoji práci jsem si zvolila manuální metodu vyhodnocování dat.

6 ANALYTICKÁ ČÁST

6.1 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU

Můj výzkumný vzorek představuje sedm klientek brněnských azylových domů pro matky s dětmi. Tyto komunikační partnerky (takto kvalitativní výzkum označuje osoby, se kterými výzkumník vede rozhovor) jsem vybrala na základě doporučení sociálních pracovníků azylových domů.

Rozhovory s komunikačními partnerkami jsem prováděla anonymně a v mojí práci budou vystupovat pod smyšlenými jmény. Nyní uvedu stručnou charakteristiku každé klientky, která bude obsahovat její přezdívku, věk, stav, počet dětí a azylový dům, ve kterém je ubytována, také uvedu osobní charakteristiku klientky – jak se sama popsala.

ALICE

- 32 let
- svobodná
- dvě děti (6 let, 4 roky)
- klientka Domova pro matky s dětmi (Brno – Bystřec)

„Já su kamarádká, mám taky nějaký chyby – taky někdy neposlouchám to, co bych měla, ale jako co se týká tady v tom azylu, ty maminky, tak jako mě mají hodně rády, ... když potřebujou, tak jim pomůžu – když mám, tak dám. Jinak mám tvrdou povahu, to je pravda – jako že su tvrdohlavá – když něco chcu, tak to budu mít... A lhát neumím, sama to nemám ráda.“

BERTA

- 29 let
- svobodná
- jedno dítě (2 roky)
- klientka Domova sv. Markéty pro matky s dětmi v tísní (Brno – Královo Pole)

„To je hodně těžký, protože co jsem se sem nastěhovala, tak jsem úplnej opak toho, jaká jsem byla. Jsem v situaci, kdy se sama hledám. Fakt bych jako řekla, že je to stoprocentní obrat k lepšímu, že jsem se postavila na vlastní nohy, nenechám si kecat do toho, jak se k malé chovám nebo jak ji vychovávám, vím, že se to hodně lidem nelíbí, už se nedívám na to, jak se na mě okolí dívá, žiju si podle svýho, podle svýho nejlepšího přesvědčení a svědomí. Ale říkám - jsem naprosto netrpělivej člověk, agresivní člověk, ale už je to lepší a výbušná jsem - rychle vybuchnu, ale zase rychle splasknu.“

DANA

- 38 let
- rozvedená
- dvě děti (15 let, 2 roky)
- klientka Domova sv. Markéty pro matky s dětmi v tísní (Brno – Královo Pole)

„Já jsem ve znamení Raka - zkráceně prostě rodinnej typ, to znamená citovej, jenom soustředění na tu rodinu, aby měli dostatek, aby nestrádali, partnerský citový vztah – aby to klapalo.“

EVA

- 29 let
- svobodná

- jedno dítě (2 roky)
- klientka Domova pro matky s dětmi (Brno – Řečkovice)

„Já su taky výbušná, všechno se snažím řešit v klidu, snažím se pro toho Martina (partner) – teda abysme byli jako rodina ideální s tím partnerem, snažím se opravdu všechno řešit, ale jak to jde do určité míry, tak prostě vybuchnu, protože to se nedá a jinak si myslím, že su normální, mám smysl pro humor, su prostě úplně normální. Sice nijak nadaná nejsu, chytrá nejsu nebo to, ale prostě žiju, mám se dobře.“

GÁBINA

- 23 let
- svobodná
- jedno dítě (1 rok)
- klientka Domova pro matky s dětmi (Brno – Řečkovice)

„Já su hloupá, hloupá su a přitom su zase jakože hodná a mladá su. Občas su taková, že vůbec nevím – je ve mně zlost, je ve mně dobrost, takže su taková spíš zmatená občas jako. Jinak dobrý, no, ... pečlivá su... a komunikativní – taky jak kdy, záleží na tom. A pracovitá.“

HANA

- 28 let
- svobodná
- jedno dítě (9 měsíců)
- klientka Domova pro matky s dětmi (Brno – Řečkovice)

„Někdy jsem neústupná, tvrdohlavá a někdy zase ustoupím a nechám si radit. Hodně pomáhám lidem, i když by mi třeba nezbylo, tak já to radši dám – asi jsem hodně hodná.“

No, jinak o ničem nevím – hlavně, že jsem tvrdohlavá, to je to nejdůležitější, co o sobě vím.“

INA

- 26 let
- svobodná
- jedno dítě (1 rok)
- klientka Domova pro matky s dětmi (Brno – Řečkovice)

„Su hodná, tolerantní, dokážu se vcítit do toho druhého.“

6.2 VLASTNÍ ANALÝZA DAT

Ve vlastní analýze dat se budu zabývat těmito okruhy témat

- rodina
- determinace dědičnosti výchovy
- názory komunikačních partnerek na výchovu
- názory na výchovu a skutečnost
- azylový dům

6.2.1 Rodina

6.2.1.1 Charakteristika rodiny

V rozhovorech s komunikačními partnerkami jsem se zajímala o charakteristiky rodin, ve kterých vyrůstaly. Zajímalo mě, zda-li se budou v těchto charakteristikách vyskytovat nějaké podobnosti. Atributy, podle kterých jsem posuzovala rodiny byly:

- úplnost rodiny⁶,
- vztah komunikační partnerky k matce,
- vztah komunikační partnerky k otci,
- vztah mezi rodiči,
- dominantní rodič (zda-li měl někdo z rodičů „hlavní slovo“).

Porovnáním dat jsem dospěla k závěru, že se u komunikačních partnerek vyskytly **čtyři typy charakteristiky rodiny**.

Ženy vyrůstající v **prvním typu rodiny** charakterizovaly svoji rodinu takto:

- úplná rodina,
- negativní vztah k jednomu nebo oběma rodičům,
- špatný vztah mezi rodiči,
- dominantní rodič – otec.

Do prvního typu rodiny patří Berta a Eva.

Druhý typ rodinné charakteristiky (představován Alicí):

- úplná rodina,
- negativní vztah k jednomu rodiči,
- dobrý vztah mezi rodiči,
- dominantní rodič – matka .

Třetí typ rodinné charakteristiky (představován Hanou):

- neúplná rodina,
- pozitivní vztah k oběma rodičům,
- dobrý vztah mezi rodiči,

⁶ Komunikační partnerky, které se narodily v úplné rodině, ale většinu dětství byly vychovávány pouze jedním rodičem, jsem v atributu 'úplnost rodiny' řadila do 'neúplné rodiny'.

- dominantní rodič – matka.

Čtvrtý typ rodinné charakteristiky (představován Danou a Gábinou):

- neúplná rodina,
- pozitivní vztah k oběma rodičům,
- dobrý vztah mezi rodiči,
- žádný z rodičů nebyl dominantní.

Inu nebylo možné zařadit do žádného typu rodinné charakteristiky, protože vyrůstala v neúplné rodině a nikdy nepoznala svého otce, proto jsem nemohla zjistit její vztah k němu, potažmo vztah mezi rodiči atd.

6.2.1.2 Definice rodiny

V rozhovorech jsem se také zajímalo o to, jak si komunikační partnerky představují rodinu – co pro ně tento pojem znamená. Tato otázka nečinila komunikačním partnerkám žádné potíže, odpovídaly rychle a jasně. **Rodinu většina z nich definovala jako tzv. úplnou rodinu – otec, matka a děti.** Ina do definice rodiny zahrnuje také širší rodinu (*babičku a dědečka*). To znamená, že téměř všechny komunikační partnerky definovaly rodinu konkrétně – podle jejího složení. Jediná Berta definovala rodinu podle toho, co ji tvoří abstraktně – a to jedním slovem „*láska*“.

Zajímavé je, že pro všechny komunikační partnerky je obraz rodiny představován rodinou úplnou a to i přes to, že mnohé z nich vyrůstaly v neúplných rodinách, měly k jednomu nebo oběma rodičům negativní vztah a s partnerskými vztahy měly špatnou zkušenost buď již jako děti kvůli nefunkčnímu vztahu svých rodičů a nebo z vlastní zkušenosti, na základě níž zůstaly s dětmi samy, bez partnerů. Jediná Hana vyjádřila určitou skepsi ohledně potřebnosti partnera v rodině. Gábina zase zdůraznila, na základě svých negativních zkušeností, jaké vlastnosti a postoje by partner měl mít.

„Já si pod pojmem rodina představuju tatínek, maminka a dítě samozřejmě. Ale tak jak to vidím, mně je dobře s malou bez něho, takže já už toho tatínka nepotřebuju.“

Hana

„Samozřejmě jakože s přítelem, ale teda určitě s nějakým přítelem, který drží pohromadě všechno a určitě mi pomůže nebo já zas pomůžu jemu a hlavně, aby měl dobrý vztah k tomu dítěti.“

Gábina

6.2.2 Determinace dědičnosti výchovy

To, že způsob, jakým je člověk vychováván, ovlivňuje jeho vlastní způsob výchovy, je myslím zřejmé a není třeba tento fakt ověřovat nebo podrobovat zvláštnímu výzkumu, proto jsem se v rozhovorech zaměřila ne na to, zda-li komunikační partnerky ovlivnily výchova, kterou zakusily ve své rodině, ale až na to, jak je ovlivnily.

Z analýzy dat vyplynuly tři způsoby, jakým byly komunikační partnerky ovlivněny výchovou svých rodičů. Tyto způsoby ovlivnění se shodují s teorií, kterou jsem uvedla v kapitole 2.2.1 Přijetí role svodné matky (s. 21).

Při **prvním způsobu ovlivnění** komunikační partnerky přebraly formu výchovy svých rodičů (výchova se předala z generace na generaci a došlo tak k jejímu zdědění). Tento typ ovlivnění představuje Alice, Dana, Gábina a Ina. Literatura doplňuje, že v tomto případě může jít o bezděčné, nevědomé, v některých případech i více nebo méně uvědomělé, až programové napodobování výchovných vzorců rodičů – neboli komunikační partnerky si mohou a nemusí uvědomovat podobnost výchovy – touto tematikou se budu podrobněji zabývat v kapitole Názory na výchovu a skutečnost.

Při **druhém způsobu ovlivnění** komunikační partnerky kombinují prvky své „nové“ výchovy a výchovy rodičů (Berta a Hana).

Při **třetím způsobu ovlivnění** komunikační partnerky přešly od výchovy svých rodičů k výchově zcela odlišné (Eva).

To, zda-li došlo ke zdědění výchovy, k jejímu částečnému zdědění, či zda-li si komunikační partnerka zvolila zcela odlišný způsob výchovy, jsem posuzovala podle toho, zda se výchova rodičů a komunikačních partnerek shoduje či odlišuje. Shodnost a odlišnost výchovy jsem posuzovala podle těchto atributů:

- co je ve výchově nejdůležitější,
- volnost poskytovaná ve výchově,
- odměny,
- tresty.

6.2.3 Názory komunikačních partnerek na výchovu

V rozhovorech jsem se zajímala především o konkrétní názory komunikačních partnerek na výchovu, ale také mě zajímalo, co pro ně obecně znamená pojem výchova. Definování výchovy bylo pro komunikační partnerky náročnější než definování pojmu rodina.

Alice, Dana a Hana ve svých odpovědích nepopisovaly, co znamená pojem výchova, ale jak konkrétně vychovávají - o co se ve výchově snaží, čemu se naopak snaží vyvarovat atd. V odpovědích Berty, Evy, Gábiny a Iny již bylo možné vyčíst obecný popis výchovy.

„Výchova je...vychovávat dítě...k něčemu aby to vedlo. Aby nebyl z něho grázl, tak jak sou, ...aby byl normálně průměrnej kluk.“

Eva

„Výchova je třeba držení toho dítěte k tomu, aby třeba nelhal, aby se učil, aby po sobě uklízel hračky – držet ho vlastně zkrátka.“

Gábina

Berta popsala výchovu jako stanovování nějakých pravidel, ale zdůraznila, že dítě při výchově musí cítit, že ho rodiče mají rádi. Ina za výchovu považovala „*prostě vychovávání toho děcka k správnému chování*“.

Nyní se přímo zaměřím na názory komunikačních partnerek na výchovu. Názory, na které jsem se v rozhovorech dotazovala, se týkaly těchto témat:

- co je ve výchově nejdůležitější,
- potíže při výchově,
- ovlivnění ve výchově,
- pomoc při výchově,
- volnost ve výchově,
- tresty.
- odměny.

6.2.3.1 Co je ve výchově nejdůležitější

Komunikační partnerky za nejdůležitější považovaly vedení dítěte k poslušnosti, pravdomluvnosti, čistotnosti, úctě,...zkráceně ke slušnému chování. Berta navíc považovala za důležité vedení dítěte k asertivitě a lásce.

„Na jedné straně jako, teď to řeknu blbě, aby byla agresivní – v takové té normě, prostě, aby po sobě nenechala šlapat, aby se dokázala bránit, ale zase v té míře, aby nebyla agresivní jako zlá. To je pro mě hodně důležitý, protože já jsem taková nebyla, já jsem spíš byla puťka a nechala jsem po sobě šlapat. A aby se nebála říct svůj názor a za tím svým názorem si stála. Samozřejmě k lásce, žejo, to je hodně důležitý a taky k poslušnosti co se týče normálu.“

Eva a Gábina se také snaží vést děti ke slušnému chování a uvedly, co je k tomu motivuje, čeho se obávají.

„Chtěla bych...momentálně, aby byl hodnej, ale aby se neměl špatně, aby taky přemejšlel, aby se snažil, aby, protože dnešní doba to je...nevím, mám strach, aby se mu ty drogy a takový...aby do toho nespádl. Jinak ať je úplně normální, ať má nějakou tu zálibu nebo něco, ale ty tlupy a tak...“

Eva

„Aby byl čistotnej, aby nelhal a aby se učil, aby nedopadl nějak špatně jako jeho tatínek.“

Gábina

6.2.3.2 Potíže při výchově

Komunikačních partnerek jsem se v rozhovorech ptala na to, co jim činí při výchově největší potíže. Většina ve své odpovědi uvedla jako potíž nějaké **chování dítěte**. Berta a Ina potíž nespatořovaly v chování dítěte, ale ve **svém chování**.

„Trpělivost, víceméně ona mě vybičovává k té trpělivosti, ale to mi dělá hodně velkej problém – v tomhle jsem jak otec - že hodně rychle mě dokáže vytočit a většinou teda já mám tolik síly, že odejdu, abych ji prostě nebrinkla.“

Berta

„Asi když jí něco zakážu, tak jí třeba něco povolím – když jí řeknu, že ne, tak bych jí to prostě neměla dát...nejdřív řeknu, že ne a pak jí to nakonec dám.“

Ina

Ostatní **komunikační partnerky považovaly za nejčastější potíž neposlušnost dětí**. Gábina navíc uvedla agresivitu dítěte. Jediná Hana neuvedla žádné potíže při výchově, což může souviset s věkem jejího dítěte, které má teprve 9 měsíců.

6.2.3.3 Ovlivnění ve výchově

V rozhovorech jsem se zajímala o to, kdo nebo co komunikační partnerky ve výchově ovlivnil – neboli proč vychovávají tak, jak vychovávají. Můj předpoklad vycházel z toho, že nejčastější odpovědí bude rodina, a proto jsem se v případě takovéto odpovědi zajímala dále o mimorodinné ovlivnění.

Většina komunikačních partnerek odpověděla shodně s mým předpokladem – tedy, že ve výchově je nejvíce ovlivnila vlastní **rodina**. Mimo rodiny komunikační partnerky uvedly: **příbuzné, přátelé rodiny, ostatní klientky azylového domu a svoje okolí**.

Berta a Gábina byly ve výchově také ovlivněny vlastní rodinou, ale na rozdíl od ostatních komunikačních partnerek popsaly svoje ovlivnění rodinou jako negativní – díky rodině zjistily, jak nechtějí vychovávat, utvořily si představu, jak výchova nemá vypadat.

„Tak všechno dohromady, ale nejvíc rodiče, protože, i když podle nich to tak není, tak oni mi hodně ublížili a už jsem se o tom i přesvědčila, že byly situace vůči malé, kdy prostě něco jsem udělala nebo řekla a říkám: tak a pozor tohle přesně udělali naši...za tohle jsem jim strašně vděčná, že ke mně byli takoví, protože teďka co jsem se přesvědčila, tak vím, že taková nebudu.“

Berta

„Já vidím jak vlastně z té otcové strany je ta rodina špatná, tak vlastně asi oni.“

Gábina

Jediná Hana uvedla, že ve výchově nebyla ovlivněna rodinou a že považuje pouze sebe samu za faktor, který ji ve výchově ovlivnil.

6.2.3.4 Pomoc při výchově

Dana, Gábina a Ina uvedly, že jim s výchovou **nikdo nepomáhá**, že „*jsou na to samy*“. Alici a Haně pomáhá **maminka**, v případě Alice navíc i **sestra**. Evě pomáhá při výchově její **přítel**.

Berta nejdříve uvedla, že jí při výchově nikdo nepomáhá, po chvíli však dodala, že „*když si fakt neví rady, tak si postěžuje kamarádkám*“ a jako jediná zmínila, že se obrátila na odbornou pomoc – řešila výchovné problémy s psychologem.

Také jsem se zajímala o to, zda komunikačním partnerkám s výchovou pomáhají otcové jejich dětí. Všechny shodně odpověděly, že **žádný z otců se na výchově nepodílí**. Výjimku tvořila Dana, která se domnívá, že otec jejího dítěte se na výchově podílí.

„Tak on je ve výkonu trestu...ale píše mu, kreslí mu obrázky ...Zájem projevuje velkej.“

6.2.3.5 Volnost ve výchově

Alice jako jediná uvedla, že svým dětem ve výchově neposkytuje volnost a dodala, že se jí „*vlastně bojí*“. Všechny ostatní **komunikační partnerky ve výchově volnost poskytují, ale „jen do určité míry, s určitými hranicemi“**. Můj osobní názor je, že význam volnosti ve výchově se zvyšuje s věkem dítěte a že tento pozitivní přístup k poskytování volnosti je u komunikačních partnerek možná pouze dočasný a odvislý od nízkého věku dětí. Dana uvedla, že dávání volnosti může souviset i s věkem samotné matky.

„U holky – ta měla větší volnost, takže já jsem ji měla mladá – ve dvaadvaceti a půl, takže ta volnost tam byla větší, člověk ale odstupem letama už se o to druhý děcko bojí, ...aby nespadnul,...i když ta volnost tam je, ale pořád prostě musí bejt na očích. Uvidíme až bude větší, že...“

6.2.3.6 Tresty

Všechny komunikační partnerky používají fyzické tresty - trestají ručně nebo vařečkou. Částečnou výjimku tvoří Hana, která svoje dítě fyzicky netrestá, což ale nejspíš souvisí s věkem dítěte, které má teprve 9 měsíců. Sama ale dodala, že v budoucnu, „*když bude zlobit (dcera), tak určitě dostane na zadek*“.

Dále komunikační partnerky používají jako trest **zákazy a nesplnění toho, co si dítě přeje (např. nezakoupení sladkosti)**.

Komunikační partnerky se také shodly v tom, **za co trestají. Většinou se jedná o situace, kdy se dítě vzteká, neposlouchá nebo zlobí**. Berta navíc trestá za agresivitu dítěte.

„Když už jako ta vzteklost a umíněnost přejde v agresi, že začne mlátit hračkama nebo začne do mě kopat nebo se vztekat na takové hodně velké úrovni, tak to už tady k tomuhle zasáhnu.“

U Alice a Berty se objevil zajímavý postoj k používání fyzických trestů. Obě byly jako děti fyzicky trestány a nechtějí, aby to samé zažily i jejich děti, tvrdí ale, že jsou situace, kdy dítě „*prostě musí dostat*“.

„Můj otec, když jsem fakt zasloužila, tak mě fakt jako zbil, že mě to aji bolelo a já, když Simonka už jako fest, tak taky dostane na tu prdel, ale pak mě to třeba bolí a já jí říkám: Simi, nedělej to, mě to fakt jako dělá zle tady toto, že už musí dostat a nechcu to dělat, protože vím, co jsem prožila já, jako když jsem byla malá, tak prostě jako nechcu to takhle vést, ale když musí dostat, tak musí dostat, jinak to prostě nejde, že.“

Alice

Teď jsem s ní měla nějaké problémy, co se týká psychiky, takže teď jsem odbourala, ne odbourala úplně nějaký fyzický tresty... ..tak fyzický tresty, to je že plácnutí přes zadek

nebo facka, ale snažím se toho vyvarovat a spíš prostě mluvit a většinou to funguje, někdy teda jako už ta facka musí bejt, ale zatím to funguje tak, že tu facku nemusím dát, že stačí na ni zařvat.

Berta

Při kladení otázek ohledně trestů jsem měla obavy, zda komunikační partnerky budou ochotny na tyto otázky odpovídat, zda například nebudou zapírat nebo se stydět za to, že svoje děti fyzicky trestají. Kromě Alice, která nejdříve přiznala pouze tresty formou zákazů a až později během rozhovoru dodala, že používá i fyzické tresty, všechny komunikační partnerky odpověděly na tuto otázku rychle a beze studu. Domnívám se, že toto by mohlo svědčit o přijatelnosti, uznávanosti fyzických trestů v naší společnosti, možná dokonce i o pozitivním vztahu společnosti k fyzickému trestání. Toto se dle mého názoru dá považovat za **ovlivnění názoru na výchovu společností**. Fakt, který mě v tomto mém názoru ještě utvrdil, byl ten, že fyzické tresty používají i matky, které jako děti trestány nebyly a tudíž v tomto směru nebyly ovlivněny rodinou – dle mého názoru byly ovlivněny celospolečenským názorem na tuto problematiku (toto ovlivnění mohlo být skrze přátele, okolí komunikační partnerky). Pro srovnání pouze dodávám, že např. v USA, kde panuje představa o nevhodnosti, nepřijatelnosti fyzických trestů, by nejspíš žádná komunikační partnerka nepřiznala používání těchto trestů právě z důvodu ovlivnění celospolečenským názorem na tuto problematiku.

6.2.3.7 Odměny

Všechny komunikační partnerky odměňují děti za dobré chování. A to formou pochvaly nebo sladkosti. Podle formy pochvaly by se daly komunikační partnerky rozdělit do tří skupin.

První skupina, představovaná Gábinou, Hanou a Inou, odměňuje formou pochvaly.

Druhá skupina, představovaná Bertou, Danou a Evou, kombinuje odměňování formou pochvaly a sladkosti.

Třetí skupina, kterou zastupuje Alice, odměňuje formou sladkosti.

6.2.4 Názory na výchovu a skutečnost

V kapitole 6.2.2 Determinace dědičnosti výchovy (s. 50) jsem se zabývala tím, zda-li je výchova komunikačních partnerek shodná s výchovou jejich rodičů. Zjistila jsem, že Alice, Dana, Gábina a Ina se shodují s výchovou svých rodičů. Berta a Hana přebraly výchovné styly svých rodičů pouze částečně a jediná Eva se neshoduje s výchovou svých rodičů.

Při posuzování shodnosti výchovy (podle toho, co je ve výchově nejdůležitější, podle poskytované volnosti a podle odměn a trestů) jsem zjistila, že Alice se ve výchově shoduje se svými rodiči. Alice ale tvrdí, že nechce svoje dítě vychovávat tak, jako její rodiče vychovávali ji a na otázku, zda spatřuje nějaké shodnosti ve výchově odpověděla negativně.

„To je těžký, protože tam není žádná shodnost, protože já jsem vyrůstala v úplně rodině a ona ne, to je hodně důležitý, ať je ta rodina jakákoliv, ale hodně v tom hraje samozřejmě roli, jestli to děcko má maminku a tatínka nebo jestli má jenom maminku. ...Shodnosti v žádném případě, já bych řekla, že je to naprosto odlišný, protože u nás to fungovalo úplně jinak, než to funguje teďka u mě.“

Z tohoto usuzuji, že Alice přebrala výchovu svých rodičů podvědomě a nechce si připustit, že vychovává stejně „špatně“ jako její rodiče. Tento můj názor také potvrzuje Alice svým srovnáním sebe, když byla dítě a toho, jaké je její vlastní dítě – Alice tvrdí, že byla úplně stejná.

„Já jsem byla hodně agresivní, hodně umíněná a náladová... ale to se zase odvíjelo na konto prostě toho, jak ostatní se chovali ke mně... prostě tatka mě nemusel (neměl rád)...“

Domnívám se, že pokud Alice tvrdí, že byla „*agresivní, umíněné a náladové dítě*“ kvůli tomu, jak se k ní chovali ostatní, nevypovídá to něco o jejím chování k vlastnímu dítěti, pokud její dítě je také „*agresivní, umíněné a náladové*“? Nechová se Alice podobně jako její rodiče? Z dat získaných v rozhovoru vyplynulo, že se výchova Alice shoduje s výchovou jejích rodičů, navíc to potvrzuje shodná charakteristika Alice jako dítěte a jejího dítěte – domnívám se, že z těchto informací se dá vyvodit závěr, že Alice přebrala výchovu svých rodičů, i když si myslí pravý opak.

6.2.5 Azylový dům

V rozhovorech jsem se snažila zjistit, zda i azylový dům pro matky s dětmi může ovlivňovat názory komunikačních partnerek na výchovu.

Většina komunikačních partnerek se shodla na tom, že za největší pomoc ze strany azylového domu považují možnost ubytování a odbornou pomoc sociálních pracovníků. Dana také ocenila finanční pomoc, kterou jí zaměstnanci azylového domu zpočátku poskytli. Berta kromě materiálního zabezpečení uvedla také psychickou pomoc.

„V tom, že tady vůbec můžu být, že to vůbec funguje a je to hodně i o psychice – že když člověk chce být sám, tak je sám, ale když mu je třeba smutno nebo má nějaký problém, tak si může dojít tady do toho hobby (společenská místnost) a může se tak nějak pobavit...ono to někdy stačí, že tady není sám a hodně je to i o tom, že ty děcka jsou tady, že to pomáhá jí (dceři), tak taky těm ostatním. A ta naprostá láska, že pokud děcka nejsou s rodičema, tak že ty instruktorky se jim věnujou, hrajou si s nima.“

Psychickou pomoc také zmínila Gábina, která po rozchodu s otcem dítěte byla ve špatném psychickém stavu a ocenila pomoc zaměstnanců azylového domu i ostatních klientek.

Jediná Eva měla pocit, že pomoc ze strany azylového domu nepotřebuje.

„No, mně už...já su starší, takže mě třeba nepomůžou – já se o sebe umím postarat, aji o malýho, ale třeba si myslím, že holkám hodně pomáhají hospodařit s peněžama, naučit některý vařit, co to neumijou, prostě žít tak, aby žila ten celej měsíc, ne jenom jeden den a všechno utratit.“

Vzhledem k tomu, že žádná z odpovědí neobsahovala pomoc s výchovou dětí ze strany azylového domu, tak jsem se komunikačních partnerek přímo zeptala, zda jim azylový dům pomáhá s výchovou dětí. Hodně komunikačních partnerek odpovědělo, že **pomoc při výchově nepotřebují**, což považuji za zvláštní, protože téměř všechny přiznaly, že mají ve výchově nějaké potíže. Pouze Dana a Gábina uvedly, že jim zaměstnanci azylového domu pomáhají s výchovou.

„Když něco třeba vytváříme na tom hobby, tak že ty instruktorky se jim věnujou, takže vlastně ano, protože je učí zpívat, básničky, tancujou s nima, ukazujou jim obrázky.“

Dana

„No určitě - ze začátku jsem to vzala tak hopem, že byl takovej hodně ukřičenej, že jsem ho nechala a toto... Leccos mi poradí, že mám být přísnější nebo že zase mám ubrat.“

Gábina

Alice a Eva uvedly, že se jim zaměstnanci azylového domu snaží radit ve výchově – např. jim doporučují, *„aby po nich (dětech) nekřičely, že to jako všechno říct v klidu“* nebo *„že když zlobí (dítě), tak že mu nemám dát na zadek“*. Alice i Eva se však shodly na tom, že tato doporučení nedodržují, že *„se to fakt nedá“*.

Konkrétní změnu ve výchově a tedy **ovlivnění názoru komunikační partnerky na výchovu azylovým domem** uvedla Gábina, která díky tomuto ovlivnění začala být ve výchově přísnější.

Možné ovlivnění azylovým domem je také u Berty, která tvrdí, že se díky pobytu v azylovém domě změnila a díky této své změně začala pracovat spolu s psychologem na odstranění fyzických trestů ze své výchovy.

„...co jsem se sem nastěhovala, tak jsem úplněj opak toho, jaká jsem byla. Jsem v situaci, kdy se sama hledám. Fakt bych jako řekla, že je to stoprocentní obrat k lepšímu, že jsem se postavila na vlastní nohy, nenechám si kecat do toho, jak se k malé chovám nebo jak ji vychovávám, vím, že se to hodně lidem nelíbí, už se nedívám na to, jak se na mě okolí dívá, žiju si podle svýho, podle svýho nejlepšího přesvědčení a svědomí.“

6.2.6 Závěr vlastní analýzy dat

Analýzou dat jsem se snažila dosáhnout cíle své práce – tedy zjistit, jaké jsou názory klientek azylových domů pro matky s dětmi na výchovu dětí a co utvoření těchto názorů ovlivnilo. Jelikož výchova se odehrává na rodinném pozadí, zajímala jsem se nejdříve o to, z jakého rodinného prostředí komunikační partnerky pocházejí a zda jsou mezi těmito prostředími nějaké podobnosti. Z porovnání dat jsem zjistila, že komunikační partnerky pocházejí z čtyř typů rodin.

Komunikační partnerky pocházející z prvního typu rodiny charakterizovaly svoji rodinu jako úplnou, kde vztah k jednomu nebo oběma rodičům byl negativní, taktéž vztah mezi rodiči byl špatný a dominantním rodičem byl otec.

Druhý typ rodiny je charakterizován úplností rodiny, negativním vztahem k jednomu rodiči, dobrým vztahem mezi rodiči navzájem a dominantností matky.

Třetí typ rodiny je charakterizován neúplností rodiny, pozitivním vztahem k oběma rodičům, dobrým vztahem mezi rodiči navzájem a dominantností matky.

Čtvrtý typ rodiny je charakterizován neúplností rodiny, pozitivním vztahem k oběma rodičům, dobrým vztahem mezi rodiči navzájem, žádný z rodičů není dominantní.

Jelikož jedním z klíčových pojmů v mém výzkumu je rodina, zajímala jsem se v rozhovorech o to, co pro komunikační partnerky tento pojem znamená. Rodinu většina z nich definovala jako tzv. úplnou rodinu – otec, matka a děti. Myslím si, že je pozitivní, že pro všechny komunikační partnerky je obraz rodiny představován rodinou úplnou a to i přes to, že mnohé z nich vyrůstaly v neúplných rodinách, měly k jednomu nebo oběma rodičům negativní vztah a s partnerskými vztahy měly špatnou zkušenost buď již jako děti kvůli nefunkčnímu vztahu svých rodičů a nebo z vlastní zkušenosti, na základě níž zůstaly s dětmi samy, bez partnerů.

Dále jsem se při analýze dat zajímala o to, jak výchova rodičů ovlivnila komunikační partnerky při volbě vlastní výchovy. Z analýzy vyplynuly tři způsoby ovlivnění.

Při prvním způsobu ovlivnění komunikační partnerky přebraly formu výchovy svých rodičů (výchova se předala z generace na generaci a došlo tak k jejímu zdědění).

Při druhém způsobu ovlivnění komunikační partnerky kombinují prvky své „nové“ výchovy a výchovy rodičů.

Při třetím způsobu ovlivnění komunikační partnerky přešly od výchovy svých rodičů k výchově zcela odlišné.

Hlavní část analýzy dat tvořily názory komunikačních partnerek na výchovu dětí. Za nejdůležitější ve výchově považují komunikační partnerky vedení dítěte k poslušnosti, pravdomluvnosti, čistotnosti, úctě,... - zkráceně ke slušnému chování. Dále jsem zjišťovala, co činí komunikačním partnerkám největší potíže při výchově – zde se komunikační partnerky rozdělily na dvě skupiny – jedna skupina spatřovala potíže v chování dítěte (nejčastěji neposlušnost), druhá skupina ve svém vlastním chování (netrpělivost, nedůslednost). Také jsem se zajímala o to, kdo nebo co komunikační

partnerky ve výchově nejvíc ovlivnil(o). Většina odpověděla podle mého předpokladu, že jejich vlastní rodina. Mimo rodiny komunikační partnerky uvedly: příbuzné, přátelé rodiny, ostatní klientky azylového domu a svoje okolí. Většina komunikačních partnerek uvedla, že jim s výchovou nikdo nepomáhá, že jsou na ni samy. Otcové děti se až na jednu výjimku na výchově nepodílí. Některým komunikačním partnerkám pomáhá s výchovou maminka, sestra nebo přítel. Dále jsem se zajímala o názor komunikačních partnerek na dávání volnosti ve výchově – většina komunikačních partnerek má na dávání volnosti pozitivní názor, uvádí však, že by tato volnost měla mít „své meze“. Všechny komunikační partnerky používají při výchově fyzické tresty - trestají ručně nebo vařečkou. Dále komunikační partnerky používají jako trest zákazy a nesplnění toho, co si dítě přeje. Tresty udělují většinou v situacích, kdy se dítě vzteká, neposlouchá nebo zlobí. Všechny komunikační partnerky odměňují děti za dobré chování. A to formou pochvaly nebo sladkosti.

V rozhovorech jsem se snažila zjistit, zda i azylový dům pro matky s dětmi může ovlivňovat názory komunikačních partnerek na výchovu. Konkrétní změnu ve výchově a tedy ovlivnění názoru komunikační partnerky na výchovu azylovým domem uvedla pouze jedna komunikační partnerka.

Názory komunikačních partnerek ovlivňuje především rodina, dále příbuzní, přátelé rodiny, ostatní klientky azylového domu a okolí komunikační partnerky. V případě pozitivního postoje k fyzickým trestům dochází k ovlivnění názoru společnosti.

6.2.7 Návrhy pro další výzkum

Během analýzy dat jsem přicházela na zajímavá témata, která bych ráda zapojila do své práce, ale neměla jsem pro ně dostatek informací. Domnívám se, že tato témata by mohla přispět k doplnění praktické části mé práce nebo být podkladem pro další, samostatný výzkum.

- 1) Poskytují klientky azylových domů ve výchově dostatečný prostor svým partnerům nebo se snaží vychovávat bez jejich pomoci kvůli svým předchozím negativním zkušenostem?
- 2) Ovlivňuje vzdělání klientek názory na výchovu, případně jak?
- 3) Vzdělávají se klientky ve výchově, ovlivňují je média?
- 4) Považují klientky výchovné problémy s dětmi za důležité, řeší je? (Ve své praktické části jsem zjistila, že pouze jedna klientka řešila výchovné problémy s psychologem, i když výchovné problémy uvedly všechny klientky.)
- 5) Vybírají si klientky podobné partnery jako byli jejich otcové – se zaměřením na problematiku závislostí? (V rozhovorech 3 klientky uvedly, že měly otce alkoholiky či drogově závislé a samy potom měly vztah s takto závislým partnerem.)
- 6) Existuje nějaká souvislost mezi neplánovaným, brzkým těhotenstvím a popisem klientky sebe samé jako dítěte „klučičího“ typu – snaha ženy po dlouhém období neuvědomování, nerespektování své ženské role vše rychle „dohnat“ dokázáním si své ženskosti těhotenstvím? (3 klientky se na otázku jaké byly děti popsaly jako „klučičí“ typy.)

ZÁVĚR

Moje diplomová práce pojednává o **názorech klientek brněnských azylových domů pro matky s dětmi na výchovu dětí**. Svoji práci jsem rozdělila do dvou částí – na teoretickou a praktickou.

V teoretické části jsem se zabývala čtyřmi kapitolami, které považuji za důležité k pochopení problematiky svobodného mateřství, významu rodiny a výchovy. Svoji teoretickou část jsem uvedla faktory, které působí na vývoj osobnosti člověka. Tyto faktory totiž umožňují objasnit, čím je osobnost při svém vývoji ovlivňována, co se podílí na tvorbě jejího temperamentu, postojů, názorů apod. Díky těmto znalostem je možné lépe pochopit, čím vším mohou být ovlivněny názory klientek azylových domů na výchovu dětí.

Další kapitola pojednává o rodině. Myslím si, že to, v jaké rodině klientka azylového domu vyrůstala, je velice důležité a vliv rodiny na utváření názorů o světě považuji za nejvýznamnější. V této kapitole jsem se zabývala typologií rodiny a jejími poruchami ve vztahu k dítěti. Speciálně jsem se zaměřila na rodinu osamělé matky s dítětem a na problémy, které mohou ze svobodného mateřství plynout.

V třetí kapitole jsem se zabývala výchovou, protože tvoří ústřední téma mé práce. Zajímala jsem se o to, jaké výchovné styly existují a jaké výchovné postoje mohou rodiče vůči dítěti zaujmout. Důležitou část tvořily determinanty způsobu výchovy – neboli faktory, které jedince ovlivňují při volbě jeho vlastního způsobu výchovy. Dále jsem se zajímala o to, k čemu ve výchově slouží odměny a tresty a jakou výchovnou úlohu hraje v životě dítěte matka a otec.

V poslední kapitole pojednávající o azylových domech pro matky s dětmi jsem rozdělila a definovala tato zařízení a pokusila jsem se o vytvoření definice klientky azylového domu.

Praktickou část své práce jsem rozdělila na dva hlavní oddíly – metodologie a analýza dat. V metodologické části se zabývám volbou metodologie, stanovením výzkumného cíle a výzkumné otázky, dále jsem vytvořila konceptualizaci, která strukturalizuje problém, také jsem objasnila, který nástroj jsem použila ke sběru dat, jak jsem vybrala výzkumný vzorek, kde jsem výzkum prováděla a jaký byl časový plán. V závěru metodologické části jsem vybrala metodu, kterou budu používat pro vyhodnocování dat.

V analytické části jsem se nejdříve zabývala rodinným prostředím, ze kterého klientky pocházejí. Z porovnání dat z rozhovorů jsem zjistila, že klientky pocházejí z čtyř typů rodin.

První typ rodiny je charakterizován úplností rodiny, negativním vztahem k jednomu nebo oběma rodičům, špatným vztahem mezi rodiči navzájem a dominantností otce.

Druhý typ rodiny je charakterizován úplností rodiny, negativním vztahem k jednomu rodiči, dobrým vztahem mezi rodiči navzájem a dominantností matky.

Třetí typ rodiny je charakterizován neúplností rodiny, pozitivním vztahem k oběma rodičům, dobrým vztahem mezi rodiči navzájem a dominantností matky.

Čtvrtý typ rodiny je charakterizován neúplností rodiny, pozitivním vztahem k oběma rodičům, dobrým vztahem mezi rodiči navzájem, avšak žádný z rodičů není dominantní.

Dále jsem se při analýze dat zajímala o to, jak výchova rodičů ovlivnila klientky azylových domů při volbě vlastní výchovy. Z analýzy vyplynuly tři způsoby ovlivnění.

Při prvním způsobu ovlivnění klientky přebraly formu výchovy svých rodičů (výchova se předala z generace na generaci a došlo tak k jejímu zdědění).

Při druhém způsobu ovlivnění klientky kombinují prvky své „nové“ výchovy a výchovy rodičů.

Při třetím způsobu ovlivnění klientky přešly od výchovy svých rodičů k výchově zcela odlišné.

Na základě faktu, že došlo k ovlivnění klientek výchovou jejich rodičů, se dá vyvodit závěr, že výchova, kterou klientky samy zakusí, ovlivňuje jejich názor na výchovu dětí a potažmo způsob výchovy, který si zvolí.

V praktické části jsem zjišťovala, jaké jsou názory klientek na výchovu dětí – těmito poznatky jsem odpověděla na první část výzkumné otázky – **Jaké jsou názory klientek brněnských azylových domů pro matky s dětmi na výchovu dětí?**

Za nejdůležitější ve výchově považují klientky vedení dítěte k poslušnosti, pravdomluvnosti, čistotnosti, úctě, ... - zkráceně ke slušnému chování. Největší potíž ve výchově spatřují klientky buď v chování dítěte (neposlušnost) nebo ve vlastním chování (netrpělivost, nedůslednost). Klientky ve výchově nejvíce ovlivnila jejich rodina. Mimo rodiny klientky uvedly: příbuzné, přátelé rodiny, ostatní klientky azylového domu a svoje okolí. Většinou klientek s výchovou nikdo nepomáhá. Otcové dětí se až na jednu výjimku na výchově nepodílí. Některým klientkám pomáhá s výchovou maminka, sestra nebo přítel. Většina klientek má pozitivní názor na dávání volnosti ve výchově, uvádí však, že by tato volnost měla mít „své meze“. Všechny klientky používají fyzické tresty - trestají ručně nebo vařečkou. Dále používají jako trest zákazy a nesplnění toho, co si dítě přeje. Tresty udělují většinou v situacích, kdy se dítě vzteká, neposlouchá nebo zlobí. Všechny klientky odměňují děti za dobré chování. A to formou pochvaly nebo sladkosti.

Z názorů klientek částečně vyplynula odpověď na druhou část mé výzkumné otázky - **Co ovlivnilo názory klientek azylových domů pro matky s dětmi na výchovu dětí?**

Názory klientek ovlivnila především rodina, dále příbuzní, přátelé rodiny, ostatní klientky azylového domu a okolí klientky. V případě pozitivního postoje k fyzickým

trestům došlo k ovlivnění názoru společností. Ovlivnění názoru azylovým domem uvedla pouze jedna klientka.

V závěru analytické části jsem uvedla návrhy pro další výzkum.

KRITICKÁ REFLEXE

Domnívám se, že při rozhovorech, které jsem prováděla s klientkami azylových domů, mohlo dojít k nepochopení otázek ze strany klientek a tudíž mohly odpovídat na něco jiného, než co bylo mým úmyslem. Také mohlo dojít ke zkreslení odpovědí z mé strany při přepisování rozhovorů z magnetofonového záznamu nebo z důvodu špatného výkladu odpovědí klientek.

Uvědomuji si také, že závěry, které jsem z dat vyvodila, mohou být nepřesné, což může být způsobeno právě nedorozuměními při rozhovorech a také mojí nedostatečnou zkušeností s prováděním kvalitativního výzkumu.

Výzkum byl omezen nejen hranicemi mých možností a schopností, ale také byl omezen rozsahově, časově, finančně, a především mým jednostranným pohledem, který nemohl být konzultován v týmové spolupráci. Z těchto důvodů je možné, že jsem nedosáhla teoretické saturace.

Práci tohoto rozsahu jsem prováděla poprvé a tudíž v ní mohly vzniknout nepřesnosti a nedostatky plynoucí z mé nezkušenosti. Domnívám se však, že i přes tyto nedostatky je moje práce přínosná a umožňuje nahlédnout do života klientek azylových zařízení a zjistit, jaké jsou jejich názory na výchovu dětí.

RESUMÉ

My final work discusses women in Asylum Homes and their opinions of child upbringing. There are many single mothers in the Czech Republic who live in bad housing, bad social and hygienic conditions. Asylum Homes offer the only solution for many of these mothers.

My work is divided in two parts – theoretical and practical.

The theoretical part deals with various types of families, ways of child upbringing, and Asylum Homes and their clients.

The practical part of my work is divided into methodological and analytical part. I based the analytical part on a qualitative research conducting seven interviews with clients of three Asylum Homes in Brno. The main topics of the interviews included: way of upbringing in client's family and her own way of upbringing, client's childhood, pregnancy, the relationship with father of client's children and the role of Asylum Home in client's life.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Baumbruková, P.** a spol.: Obce, města, regiony a sociální služby. Praha, Socioklub 1997.
- Berns, R. M.:** Child, family, school, community: socialization and support. Fort Worth, Harcourt college publishers 2001.
- Čáp, J.:** Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy. Praha, ISV – nakladatelství 1996.
- Disman, M.:** Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha, Nakladatelství Karolinum 2000.
- Dunovský, J.:** Dítě a poruchy rodiny. Praha, Avicenum 1986.
- Elkin, F., Handel, G.:** The child and society: the process of socialization. New York, Random House 1984.
- Gbelcová, E., Novák, T.:** Co čeká a nemine svobodné matky. Mladý svět, 46, 1988, č. 18.
- Heider, D., Mikulková, G.:** Máte doma expanzivní dítě? Psychologie DNES, ročník 2005, číslo 11, s. 21 - 23.
- Hendl, J.:** Úvod do kvalitativního výzkumu. Praha, Nakladatelství Karolinum 1999.
- Charvátová, D.:** Metody sociální práce. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1990.
- Jůva, V., sen., Jůva, V., jun.:** Úvod do pedagogiky. Brno, Paido 1994.
- Encyklopedický slovník.** Praha, Victoria publishing 1992.
- Kovařík, P., Šmolka, J.:** Současná rodina. Praha, Print 1996.
- Langmeier, J., Krejčířová, D.:** Vývojová psychologie. Praha, Grada Publishing 1998.
- Matějček, Z.:** Dítě a rodina v psychologickém poradenství. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1992.
- Matějček, Z.:** O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha, Portál 1994.
- Matějček, Z.:** Po dobrém, nebo po zlém? Praha, Portál 1997.
- Matoušek, O.:** Rodina jako instituce a vztahová síť. 1. vydání. Praha, Sociologické nakladatelství 1993.
- Matoušek, O.:** Rodina jako instituce a vztahová síť. 2. vydání. Praha, Sociologické nakladatelství 1997.

- Prekop, J.:** Jak být dobrým rodičem: Krůpěje výchovných moudrostí. Praha, Grada Publishing 2001.
- Rejman, L.:** Slovník cizích slov. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1971.
- Schafferová, E.:** Co je to rodina? Praha, Návrat domů 1995.
- Strauss, A., Corbinová, J.:** Základy kvalitativního výzkumu. Brno, Nakladatelství Albert Boskovice 1999.
- Střelec, S. a spol.:** Kapitoly z rodinné výchovy. Praha, Fortuna 1992.
- Václavík, V. a spol.:** Otevřené vyučování – na příkladu vzdělávacího programu pro 3. ročník ZŠ. Praha, Agentura SRTROM 1997.
- Vágnerová, M.:** Úvod do psychologie. Praha, Karolinum 1997.
- Vágnerová, M.:** Vývojová psychologie. Praha, Portál 2000.
- Verešová, M., Hušvétyová, J.:** Štýly rodinnej výchovy a rizikové správanie dievčat a chlapcov v období puberty. Psychológia a patopsychológia dieťaťa, ročník 2005, číslo 40, s. 17 - 29.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Scénář rozhovoru

PŘÍLOHA Č. 1: SCÉNÁŘ ROZHOVORU

DĚTI

Kolik máte dětí?

Kolik mají let?

Pokusila byste se, prosím, popsat Vaše dítě po charakterové stránce – tím myslím, jaké má vlastnosti, jaké je?

TĚHOTENSTVÍ, VZTAH S OTCEM DÍTĚTE

Bylo Vaše těhotenství plánované nebo neplánované?

Jaký byl Váš vztah s otcem dítěte?

Jak dlouho vztah trval?

Jaká byla reakce otce dítěte na těhotenství?

Jak probíhalo Vaše těhotenství po stránce zdravotní?

Jak probíhalo Vaše těhotenství po stránce psychické?

Jak jste se cítila?

Jak jste jej prožívala?

RODINA KLIENTKY

Jak byste popsala rodinu, ve které jste vyrůstala?

Jaký byl Váš vztah k matce?

Jaký byl Váš vztah k otci?

Komu jste se svěřovala se svými tajemstvími či problémy?

Jak jste vnímala vztah mezi rodiči?

Jaký se Vám zdál?

Měl někdo z rodičů „hlavní slovo“?

Jak vzpomínáte na své dětství?

Jaké jste byla dítě?

Jak byste se popsala?
K čemu Vás rodiče ve výchově především vedli?
Co nejvíce zdůrazňovali?
Poskytovali Vám rodiče při výchově volnost?
Používali rodiče při výchově nějaké tresty?
Za co tresty byly?
Používali rodiče při výchově odměny za dobré chování?
Navštívila Vaši rodinu někdy sociální pracovnice?
Jaké pro to byly důvody?
Jak dlouho sociální pracovnice do rodiny docházela?
Jak byste zhodnotila finanční situaci Vaší rodiny?

DEFINICE RODINY, VÝCHOVY

Co pro Vás znamená pojem rodina?
Jak byste ji popsala?
Co pro Vás znamená pojem výchova?
Jak byste ji popsala?

NÁZORY KLIENTKY NA VÝCHOVU

Co je pro Vás ve výchově dětí nejdůležitější?
K čemu se snažíte svoje děti vést především?
Co Vám při výchově dělá největší potíže?
Kdo nebo co si myslíte, že Vás ve výchově ovlivnil?
Kromě rodiny?
Pomáhá Vám někdo s výchovou Vašeho dítěte?
Podílí se otec Vašeho dítěte na výchově?
Co si myslíte o dávání volnosti dětem?
Jakou volnost dáváte svým dětem?
Používáte při výchově nějaké tresty?

Za co tresty udělujete?

Používáte při výchově odměny za dobré chování?

Mohla byste se pokusit srovnat, jak rodiče vychovávali Vás a jak Vy vychováváte svoje děti?

V čem se shodujete?

V čem se odlišujete?

AZYLOVÝ DŮM (AD)

V čem Vám pomáhají zaměstnanci AD?

Pomáhají Vám zaměstnanci AD s výchovou Vašeho dítěte?

Co přesně jste ve své výchově díky AD změnila?

INFORMACE O KLIENTCE

Jak byste se popsala po charakterové stránce?

Jaká jste?

Kolik Vám je let?

Váš stav (svobodná, vdaná, rozvedená, vdova)?

Dosažené vzdělání?

RESUMÉ

Název práce:

Názory klientek azylových domů pro matky s dětmi na výchovu dětí

Jméno a příjmení autora práce:

Bc. Magdalena Matulová

Studijní obor:

Sociální práce

Vedoucí práce:

PhDr. Olga Havránková

Oponent:

PhDr. Daniela Vodáčková

Klíčová slova:

Faktory působící na vývoj osobnosti člověka, rodina, výchova, azylové domy pro matky s dětmi, brněnské azylové domy pro matky s dětmi, kvalitativní výzkum, názory klientek azylových domů pro matky s dětmi na výchovu dětí.

Cíl práce:

Zjistit, jaké jsou názory klientek brněnských azylových domů pro matky s dětmi na výchovu dětí a co utvoření těchto názorů ovlivnilo.

Použité metody:

Kvalitativní výzkum, strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami.

Výsledky výzkumu:

Za nejdůležitější ve výchově považují klientky vedení dítěte k poslušnosti, pravdomluvnosti, čistotnosti, úctě,... - zkráceně ke slušnému chování. Největší potíž ve výchově spatřují klientky buď v chování dítěte (neposlušnost) nebo ve vlastním chování (netrpělivost, nedůslednost).

Klientky ve výchově nejvíce ovlivnila jejich rodina. Mimo rodiny klientky uvedly: příbuzné, přátele rodiny, ostatní klientky azylového domu a svoje okolí. Ovlivnění názoru azylovým domem uvedla pouze jedna klientka.